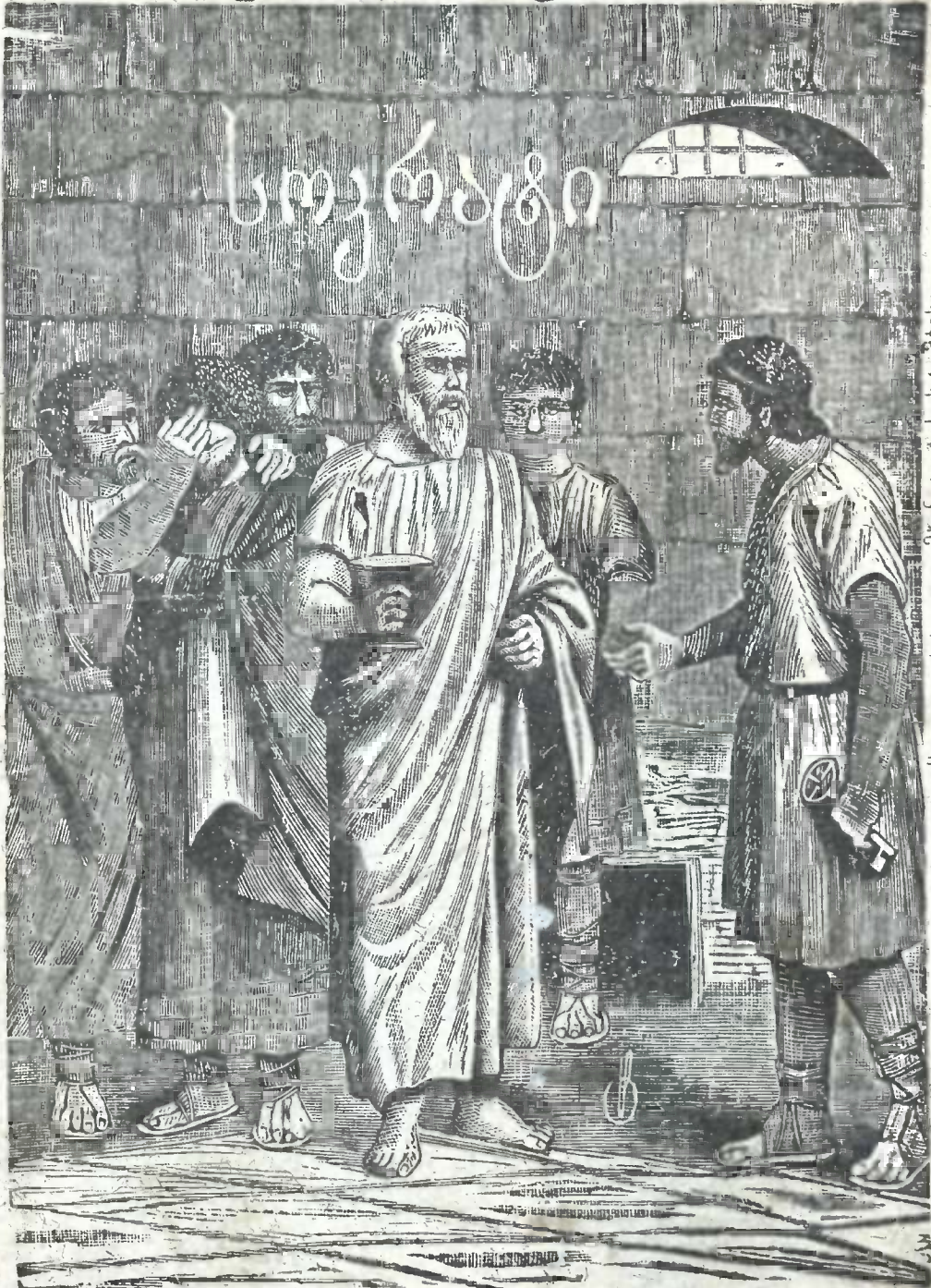

თარგმანი მ. შარაძისა

ფილოსოფოსი

სოკრატე

მესამე გამოცემა მ. შარაძისა და ამხანაგობის სტამბისა

ტფილისი

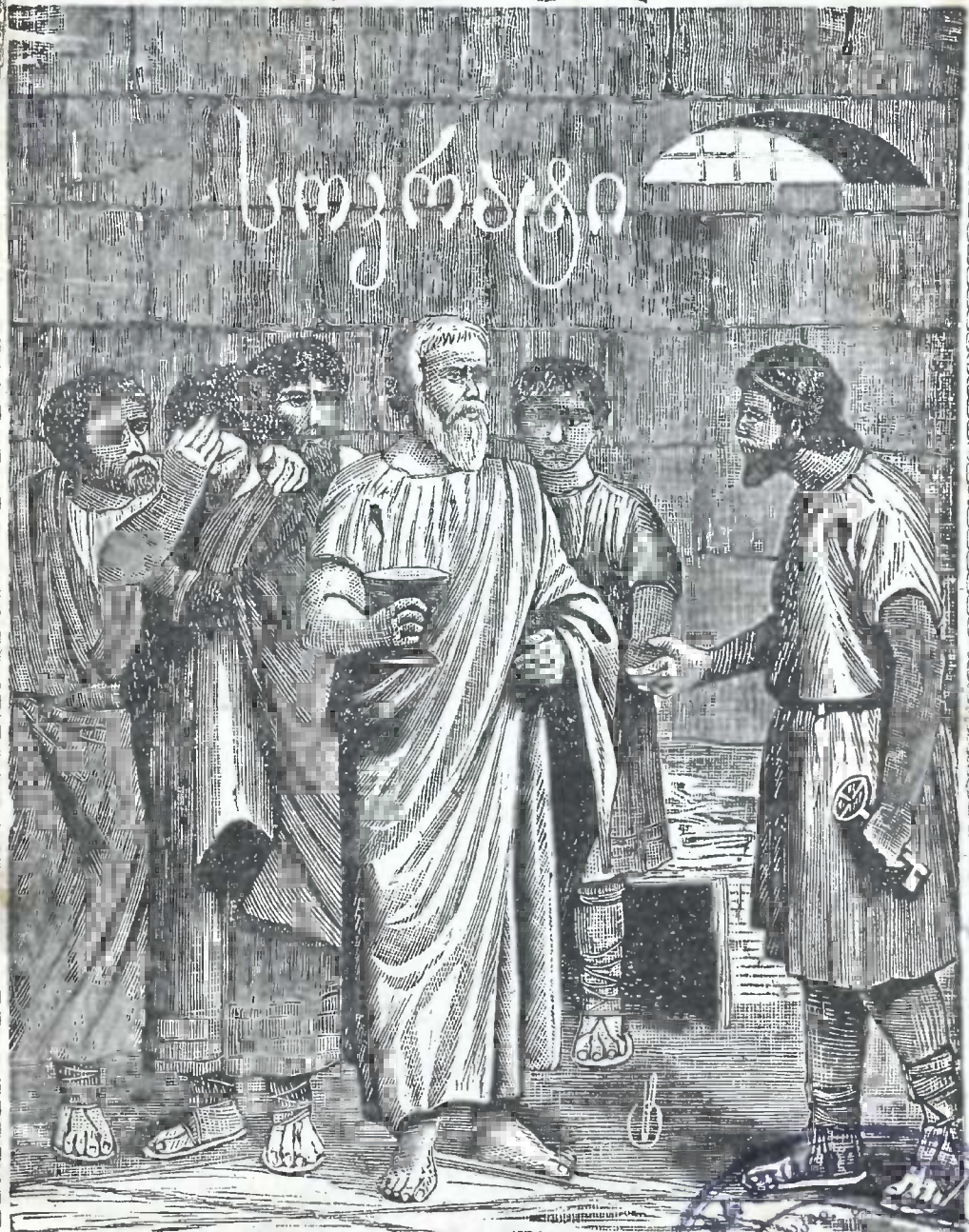
სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა, ნიკოლოზის ქ. № 21.

1893

ფილოსოფოსი

სურათი

37349

თარგმანი მ. შარაძისა მესამე გამოცემა მ. შარაძისა და მბ. სტამბასა
ტფილისი 1899 წ.
სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა, ნიქაძის ქუჩა 21

Дозволено цензурою. Тифлисъ 7-го Іюня 1899 года

ფილოსოფოსი სოკრათი.

ოკრათი იყო ბერძენთა ტომისა და დაიბადა ქალაქს ათინაში. მამა მისი ქვის ოსტატი იყო, დედა-კი—ბებია ქალი.

— დედა ჩემიო, — იტყოდა ხოლმე სოკრათი, თავისის ხელობით მშობიარე ქალად ეხმარებოდა; მეც ჩემის სწავლითა, დაკვირვებით და გამოცდილებით მინდა დავეხმარო როგორმე ხალხს.

მამამ სოკრატს ჯერ თავისი ხელობა დაასწავლა, მერმე სასწავლებელში მიაბარა და უმაღლესი სწავლაც დაამთავრებინა. იმ დროს ათინაში ერთი უსწავლელი კაციც არ მოიძებნებოდა და მრავალ-გვარი სასწავლებელიც იყო დაარსებული. იყო ისეთი სასწავლებელიც, სადაც ღარიბებს გარედ, ქვიშაზე ჩხირებით აწერინებდნენ და ისე ასწავლიდნენ წერა-კითხვას.

სოკრათი პატარაობითვე ყველაფერში ნიჭიერი იყო. სწავლაშიაც დიდი ნიჭი და ხალისი გამოიჩინა. სწავლა რომ გაათავა, გადაიკითხა ყველა საუკეთესო ნაწერები და სახლში დაბრუნდა. სახლში ისევ ქვის მთლელობას მიჰყო ხელი და დიდის ხალისითაც მუშაობდა. მხოლოდ მუშაობის დროს ღრმად დაფიქრება იცოდა.

ეს ფიქრი-კი ის იყო, რომ ~~სასაც~~ ჩვენში ასწავლიან, ყველაფერი ვისწავლე და ის-კი ვერ გავიგე, თუ კაცმა როგორ უნდა იცხოვროსო. ჩემთვისაც და სხვებისთვისაც უფრო ამისი გაგება და შეტყობაა საჭირო და სასარგებლო. იმისთანა რასმესაც ვსწავლობთ, რომელიც არაფერში გამოგვადგება. აი თუნდ რომ გავიგოთ, ცაზე რამდენი ვარსკლავია და ზღვაში რამდენი წვეთი, რა შეგვემატება ამითი? ყველანი თავის სიკეთესა ვართ მოწადინებულნი და სიკეთის მაგიერ უფრო ბოროტს ვამთხვევთ ჩვენს თავსვე. ეს იმიტომ, რომ არ ვიცით, რა არის კეთილი და ნამდვილად სასარგებლო კაცისათვის. აი, მე ხომ ნასწავლი ვარ და რომ მკითხონ, კაცმა როგორ უნდა იცხოვროსო, ვერაფერს ვერ ვუბასუხებ. ჩემის სწავლით მხოლოდ ის შევიგნე, რომ ჩვენი ამოდენი სწავლა სულ უქმი და უნაყოფო ყოფილა. სანამ ვისწავლიდი რასმე, ჩემი თავი დიდ მცოდნედ მიმაჩნდა, ეხლა-კი დავრწმუნდი, რომ არაფერი მცოდნია.

— სასწავლებელში მეუბნებოდნენ, რომ ადამიანი ღმერთებმა გააჩინაო და ვინც იმათ ნებისად იცხოვრებს, იმათგან ჯილდოს მიიღებსო, ხოლო ვინც არა, — დაისჯებაო. მერე როგორს ცხოვრებას თხოულობენ ჩვენგან ღმერთები?

ბერძნები იმ დროს მრავალს ღმერთებს აღიარებდნენ. ერთს უწოდებდნენ ცისას და ყველაზე უფროსად მიაჩნდათ, მეორეს — ზღვისას, მესამეს — ქა-

რისას, მეოთხეს — მთვარისას, მეხუთეს — ომისას და შვექსეს — შვებისა და სიხარულისას. აღიარებდნენ აგრეთვე ქალ-ღმერთებსაც; მაგალითად: ქალ-ღმერთას სიბრძნისას, მიწის მოსავლისას, ხელთ-საქმისას და სხვას. იმათი წერილი ამბობდა, რომ ეს ღმერთები ისე სცხოვრობენ, როგორც ქვეყანზე ადამიანები; ერთმანეთს მტრობენ და ხალხსაც ემტერებიანო. ისიც ეწერა, რომ ერთმა მათგანმა, სახელად ზევსმა, თავისი მამა ციღვან ჯოჯოხეთში გადმოაგდო და თვითონ გამეფდაო. ერთხელ თავისს ცოლსაც-კი წაეჩხუბა და მოატყუაო.

— არაო, — სთქვა სოკრატმა, — მაგათ ღმერთობისა არა ეტყობათ რა; ისეთი სუსტნი ყოფილან, როგორც ჩვენ. მათგან კაცი ვერაფერს სიკეთეს ვერ ისწავლის, რადგან თვითონვე უკუღმართობენ და უსამართლოდ იქცევიან. ნამდვილი და ჭეშმარიტი ღმერთი თვითონვე უნდა იყოს მართალი და წმიდა, რომ კაცმა იმისაგან ისწავლოს სამართლე და წესიერი ცხოვრებაო.

სოკრატმა დაუწყო ძიება ამისთანა ღმერთს; რამდენიმე წელიწადი თავს მოსვენებას არ აძლევდა; იძიებდა და იკვლევდა ჭეშმარიტს ღმერთს და რასაც ეძებდა, ჰპოვა კიდევ და აი როგორ: ჭეშმარიტი ღვთის ძიების დროს სოკრატი ყურს უგდებდა სინდისსა და იმის რჩევას. როცა რისამე გაკეთება უნდოდა, ჯერ სინდისს დაეკითხებოდა და თუ მოუწონებდა, მხოლოდ მაშინ გააკეთებდა. სოკრატმა

დიდხანს მისდია ამ გვარს სინდისის რჩევას და ბოლოს დარწმუნდა კიდევ, რომ იგი ერთად ერთი უტყუარი მრჩეველია კაცისა ყველაფერს საქმეში.

— ეს ხმა, — სთქვა სოკრატმა — ყველაფერს კარგს მირჩევს და მასწავლის. მასწავლის სწორსა და სამართლიანს ცხოვრებას. მერე ვისი უნდა იყოს ეს ხმა? მევე ხომ არ ველაპარაკები ჩემს თავს? ცხადია, რომ აქ სხვა ვინმე მელაპარაკება და მირჩევს, და აი სწორედ ეს უნდა იყოს ჭეშმარიტი ღმერთიც. ამ ხმამ ყველაფერს მიმახვდინა; გამაგებინა ისიც, თუ როგორ უნდა იცხოვროს კაცმა. მხოლოდ არ კმარა, რომ მარტო მევიცოდე, საჭიროა სხვებსაც გაუზიარო. ძნელიც არ არის, ყველას შეუძლია მისწვდეს და გაიგოს. დიდს სიკეთესაც შესძენს ადამიანს ამისი შეტყობა და გაგება. კაცმა ავისა და კარგის გარჩევა იცოდეს, ცუდი შეიძულოს და კარგი შეითვისოს, ამაზე უკეთესი რაღა იქნება!

სოკრატმა თავისი აზრი პირველად ცოლს გაუზიარა და უთხრა: ღმერთი გამომეცხადა და მინდა ხალხს ვუქადაგოვო.

— რის ღმერთი და რის ქადაგება, — უპასუხა ცოლმა, — მაგისი მქადაგებელი უშენოდაც ბევრია. შენ ქადაგებას დაიწყებ, მუშაობაზე ხელს აიღებ და მერე ჩვენ ხომ შიმშილით ამოვწყდებით.

ცოლის სიტყვას სოკრატმა ყური არ ათხოვა. ხალხმა ცხოვრება არ იცოდა, სიღარიბით იტანჯებოდა და იმის შველას ეშურებოდა.

სოკრატის ღრომდე ბერძნები კარგად და შეძლებულად სცხოვრობდნენ. ეს იმიტომ, რომ საქმეს არ უკადრისობდნენ, ყველა თავისის ხელით მუშაობდა და ამასთან მიწაც ნაყოფიერი იყო. მდიდარი, ღარიბი, ბატონი და მოსამსახურე იმათ არ იცოდნენ და ყველას ძმურად და თანასწორად უყურებდნენ. ბოლოს ომიანობას მიჰყვეს ხელი, მეზობელ სახელმწიფოებს დიდ-ძალი სიმდიდრე მოსტაცეს, მრავალი ხალხი ტყვედ წამოასხეს და მონად და მოსამსახურედ გაიხადეს. ამისგამო ხალხი გაამპარტავანდა, წახდა და გაირყვნა. ვინც გამბედავი იყო, სამხედრო სამსახურში შედიოდა, ვინც კოტაოდნად გაგებულნი, უფროსობას ეძებდა, ხოლო ფულის მოყვარულნი, ვაჭრობას ეტანებოდა. ერთის სიტყვით, ყველა აქეთ-იქით გარბოდა და უბრალო საქმეს აღარავინ კადრულობდა. ტყვედ წამოყვანილი მონა და მოსამსახურე მეტი იყო, ვიდრე მკვიდრი ხალხი, ისე რომ ასი ათასმკვიდრთან სამას ორმოც-და-ათი ათასი მონა და მოსამსახურე მოდიოდა. ყველაფერს ამათ აკეთებინებდნენ და თვითონ სირცხვილად მიაჩნდათ საქმის კეთება. ყველა იმის ცდაში იყო, ბევრი ფული მოვიგოვო, მონა და მოსამსახურე გავიჩინო და განცხრომით ვიცხოვროვო. სხვისის საქმის წახდენით თავისს საქმეს იკეთებდნენ, წესიერი ცხოვრება, ღარიბისა და გაჭირვებულის დახმარება ყველამ დაივიწყა.

სოკრატმა დაატყო, რომ ხალხმა გზა დაჰკარგა და იღუპებოდა, გავიდა ქუჩასა და მოედანზედ და

დაუწყო ყველას ქადაგება: თქვენი ცხოვრება ცხოვრებას არა ჰგავს და წესიერი ცხოვრება ისწავლეთო.

II

როგორ უნდა იცხოვროს კაცმა?

სოკრატს შეჰხვდა ერთი შეძლებული ახალგაზდა, სახელად არისტონი, არისტონი შუათანად შეგნებული და გონება-განვითარებული კაცი იყო. მაშინდელს მდიდრებსავით იმასაც უყვარდა განცხრომით ცხოვრება და არავითარს საზოგადო საქმეში მონაწილეობას არ იღებდა.

— გამარჯობა, არისტონ, — უთხრა სოკრატმა, — რა ამბავია, რომ აღარსად სჩანხარ? ეტყობა საქმეში ხარ გართული და ჩვენსავით აქეთ-იქით სიარულით დროს არა ჰკარგავ.

— არა, — უპასუხა არისტონმა, — არაფერს საქმეში არა ვარ გართული. ან რა საქიროა ჩემთვის საქმის კეთება? მადლობა ღმერთს, არაფერი არ მაკლია და ტყუილად თავი რაზე შევიწუხო. სახელისა და პატივისთვის სამსახურში კი შევიდოდი, მაგრამ არც ეს არის ძალიან საპრიანო. რაც უნდა იყოს, მაინც ჯათაა. ძალა-უნებურად უნდა სწერო, ილაპარაკო, ყური უგდო და სხვა. შეძლება ისედაც დიდი მაქვს, ყველაფერს წადილს და სურვილს ვისრულებ, ბედნიერება და სიხარული არ მაკლია და ტყუილად რად უნდა გავაბა თავი ჯათასა და ვაი-ვაგლახში.

— მერე კარგია მაგგვარი ცხოვრება? — ჰკითხა სოკრატმა.

— რატომაც არა, — უპასუხა, არისტონმა, — განცხრომით და კმაყოფილებით ცხოვრებას რაღა სჯობს?

— ვითომ კი მაგრეა? — უთხრა სოკრატმა. — ჩვენ ვგრე ვიცით ხოლმე, ბევრი ცუდი კარგად მიგვაჩნია. ჰერკულესის შესახებ გაგიგონია რამე?

— ჰერკულესი და იმისი გმირული ცხოვრება ვის არ გაუგონია! — უპასუხა არისტონმა.

— მაშ გვიამბე, როგორ სცხოვრობდა?

— ეს კი არ ვიცი, — უპასუხა არისტონმა.

— მე ვიამბობ, — უთხრა სოკრატმა.

— კარგი იქნება, კარგი, — მიაძახა მაყურებელმა ხალხმა.

სოკრატმა დაიწყო:

— როცა ჰერკულესი წამოიზარდა, ბევრი იფიქრა იმის გამო, თუ რა გზას დავადგე და როგორ უნდა ვიცხოვროო. ამ ფიქრით გართული ერთხელ სასეირნოდ წავიდა. როცა კაი მანძილი გაიარა, იმისკენ მომავალი ორი ქალი დაინახა. ერთი იყო შუათანა შეხედულობისა, ესე იგი არც მაღალი, არც დაბალი, არც მსუქანი და არც ძალიან გამხდარი. ტანისამოსიც სადა და უბრალო ეცვა, ყველაფერში სიდინჯე და სიწყნარე ეტყობოდა. მეორე კი ძალიან მოსრული და მაღალი იყო; მდიდრულად ეცვა და ფერ-უმარულით შელესილი იყო. სადათ ჩაცმული ქალი პირ-და-პირ მოდიოდა და აქეთ-იქით არ იყუ-

რებოდა, ხოლო მდიდრულად ჩაცმული კი სულ აქეთ-
იქით იცქირებოდა და სცდილობდა თავი კარგად
და მოსაწონად გამოეჩინა. პირველად ეს ქალი გა-
მოეგება ჰერკულესს და უთხრა:

— ვიცი, ცხოვრებას დაუფიქრებინარ და არ
იცი, რა გზას დაადგე. საუკეთესო გზას მე გასწავლი-
ჩემთან წამოდი და ბედნიერებასა და სიხარულს არ
მოგაკლებ. შრომა არ დაგჭირდება და ჯაფა. შენი
ჯაფა მარტო ის იქნება, რომ საუკეთესო სასმელ-
საჭმელი აირჩიო და უკეთესად ჩაიკვა და დაიხურო.
მარტო ბრძანება დაგჭირდება. ამსრულებელნი სხვე-
ბი იქნებიან. ერთის სიტყვით, მუდამ ბედნიერებასა
და სიხარულში იქნები.

ჰერკულესს ძალიან მოეწონა ასეთი დაპირება
და ქალს სახელი ჰკითხა.

— ჩემი სახელია, — უთხრა ქალმა — „ბედნიერე-
ბაა.“ მართალია, ბოროტნი და ჩემი მტერნი მედი-
დურს მეძახიან, მაგრამ ეს არაფერია, ჩემი სახელი
მაინც ბედნიერებაა.

სადათ ჩაცმული ქალი დინჯად იდგა და იმათს
ლაპარაკს ყურს უგდებდა.

— ეხლა ჩემს სახელსაც გეტყვიო, — უთხრა ამ
ქალმა ჰერკულესს. მე მქვია „სიმართლე“. მე
მაგ დედაკაცსავით არ მოგატყუებ, პირ-და-პირ
და სისწორით გეტყვი იმას, რაც ყველასთვის კე-
თილი და სასარგებლოა. მერმე შენვე დარწმუნდები,
რომ რაც კეთილია და კარგი, მხოლოდ ჩემში იპო-

ვება. შენც ხომ კარგად იცი, რომ მაწის განაყოფიერებისათვის იმისი შემუშავებაა საჭირო, საქონლის გამრავლებისათვის—მოვლა და სახლის შნოსა და ლაზათისათვის—ქვის გათლა და გალამაზება; აგრეთვე თუ გინდა, რომ ღმერთმაცა და კაცმაც შეგიყვაროს, ორივეს უნდა ემსახურო. უნდა იზრომო და იზრუნო ხალხის სიკეთისა და ბედნიერებისათვის და ყველა შენი პატივის მცემელი იქნება. თუ ამ გზით ივლი და იცხოვრებ, მაშინ შეიძენ ყველაფერს სიკეთეს და ნამდვილი ბედნიერიც შეიქნები.

— აი, ხომ ხედავ, ჰერკულესო, — უთხრა მოსრულმა ქალმა, — სულ შრომა და შრომა. შრომასა და ჯაფას არ გირჩევნია ჩემთან წამოხვიდე, კარგი სკამო და სვა, კარგი ჩაიცვა და დაიხურო, ტკბილად დაიძინო და სიამოვნებით დრო გაატარო; წამო, წამო, დროს ნუ ჰკარგავ, — უთხრა ქალმა და ხელი მოჰკილა წასაყვანად.

— ცოტა მოითმინე, — უთხრა სადათ ჩაცმულმა ქალმა. კარგსა სკამ და სვამო და არწმუნებ კიდევ, რომ მთელი სიკეთე და ბედნიერება ამ ჰამა-სმაშიაო. აბა ერთი მითხარი, შენ-კი სვამ და სკამ გემოიანად? პირიქით შენი ჰამა-სმა ყოველთვის უგემურია. უგემურია იმიტომ, რომ არ იცი წესი და რიგი სმა-ჰამისა. იმისთანა დროსა სკამ, როცა არა გშიან, და სვამ, როცა არა გწყურიან. ამბობ აგრეთვე, ტკბილად დაიძინებო. შენ როდის დაგიძინია

ტკბილად და მოსვენებით, რომ სხვას ჰპირდები?
ან კი რა დაგაძინებს მოსვენებით, როცა მთელს
სიცოცხლეს უქმად ატარებ! ტკბილად მხოლოდ
იმას დაეძინება, ვინც მუდამ მუშაობასა და საქმეშია
გართული. გცნობ შენც და იმათაც, რომელნიც
შენის მაცდურის ქადაგებით დაჰლუბე და გააუბე-
დურე. ვინ მოსთვლის, რამდენი სჩივის და სტირის,
როგორ მოგვივიდა, რომ ამ გარყვნილების გზას
დავადექით და ჩვენი ახალგაზდობა დავლუბეთო.
ამიტომაც ყველა პატიოსანი ადამიანი გდევნის, გა-
ძაგებს, გარყვნილსა და გაფუჭებულს გეძახის. ხოლო
ვინც ჩემი დაიჯერა და ჩემ ღიერ ნაჩვენებს გზას
დაადგა, იგი ყოველთვის სულითაცა და ხორცილთაც
სალი ყოფილა, სიხარულითა და ბედნიერებით და
ტკბარა. ყველა შენ გიჩივის და გემდურის; ჩემთვის
ერთხელაც არ უსაყვედურნიათ, პირიქით ძალიან
მადლიერნი არიან და ყოველთვის მოწიწებით და
პატივით მიხსენიებენ. მე ვარ „სიმართლე“ და ამი-
ტომ ჩემი მიმდევარი ყველასაგან ქებული, პატივ-
ცემული და საუკუნოდ დაუვიწყარია. ჩემის გზით
მსვლელი თვითონაც ხარობს და სხვასაც ახარებს
თავისს ნამოქმედარით და ჭეშმარიტი ბედნიერიც
სწორედ ამისთანა კაცია.

ჰერკულესი დიდხანს აღარ დაფიქრებულა,
დაადგა სიმართლის გზას და მთელი თავისი სიცოცხ-
ლე ღვთისა და ხალხის სამსახურს შესწირა და ყვე-
ლასაგან საყვარელი კაცი შეიქმნა.

სოკრატმა ჰერკულესის ამბავი რომ გაათავა, უთხრა არისტონს:

— აბა, არისტონ, კარგად მოიფიქრე და ისე მიპასუხე, რომელი გზა სჯობია, — სიმართლისა, თუ სიმრუდისა? რომ მოხუცების დროს სანანური არ გაგიხდეს, ეხლავე აირჩიე უკეთესი გზა, დასტოვე ყოველივე ცუდი და დაადექი ღვთისა და კაცის საყვარელს საქმეს.

III

როგორ უნდა იქცეოდეს ხალხის მმართველი?

ოკრატს უთხრეს: „ერთი მდიდარი კაცი, სახელად გლავკონი, ძალიან სცდილობს ხალხის მმართველი და უფროსი შეიქმნესო.“

სოკრატმა იცოდა, რომ იგი გამოუცდელი და თან ზარმაციც იყო.

ერთხელ ქალაქის მოედანზე ხალხი შეკრებილიყო. შუაში იდგა გლავკონი. ამაყობდა, თავს იწონებდა და სიხარულით გატაცებული იყო, რომ მალე უფროსი შევიქმნებო. ამ დროს მივიდა სოკრატიც.

— გამარჯობა, გლავკონ, — უთხრა სოკრატმა. გავიგე, რომ მალე ჩვენი უფროსი და მმართველი შეიქმნები.

— დიად, იმედი მაქვს, — უპასუხა გლავკონმა.

— კარგი საქმეც არის, — უთხრა სოკრატმა: რაკი უფროსი შეიქმნები, შეგეძლება დიდი სიკეთე და

სამსახური გაუწიო ხალხს და შენი სახელიც ქვეყანას მოჰტენო. ხომ ასეა?—ჰკითხა სოკრატმა.

— დიად, — უპასუხა გლავკონმა.

— მაშ ნუ დაძიმალავ და ყოველივე გულ-ახლით მითხარი, პირველად როგორ უნდა მოიქცე და რას უნდა მოჰკიდო ხელი?

გლავკონი ჩაფიქრდა.

— რას ჩაფიქრებულხარ? — ჰკითხა სოკრატმა. განა ძნელია მაგის პასუხი? შენის მოკეთისათვის რას ფიქრობ, უთუოდ გამდიდრებას, არა?

— დიად, — უპასუხა გლავკონმა.

— მაშ ხალხისათვისაც ასრევვ უნდა იფიქრო. თუ იმისი სიკეთე გინდა, იმის შემატებისა და სიმდიდრისთვის უნდა იზრუნო. ხომ ასეა?

— დიად, სწორედ აგრეა, — უპასუხა გლავკონმა.

— მერე როგორ უნდა მოიქცე, რომ ხალხი გამდიდრდეს? ჩემის ფიქრით, ამისთვის საჭიროა ხალხს მეტი შემოსავალი ჰქონდეს და გასავალი კი ცოტა. შენ როგორღა ჰფიქრობ?

— მეც ეგრე ვფიქრობ, — მიუგო გლავკონმა.

— მერე იცი, საიდგან რა შემოსავალი და სად რა გასავალი აქვს ხალხსა?

— ჯერ მაგის შესახებ არ მიფიქრია, — უპასუხა გლავკონმა.

— რა გეჩქარება, — უთხრა სოკრატმა, — მაინც მოესწრები. მაინც მითხარი შენი აზრი: რა ღონეა საჭირო ხალხის გამდიდრებისათვის?

— ყველაზე უკეთესი ომია, — უპასუხა გლავკონმა. ომით უცხო ხალხს დავიმორჩილებთ, ვიმსახურებთ და იმათს ქონებასაც ჩვენს ხალხს გავუნაწილებთ.

— კარგი, მაგრამ ჩვენ რომ მოგვერიონ, მაშინ ხომ რაცა გვაქვს, იმასაც დავკარგავთ.

— მართალია, მაგრამ ომი მაშინ უნდა დავიწყოთ, როცა დარწმუნებულნი ვიქნებით, რომ ჩვენ მოვერევით.

— მაშასადამე, პირველად ის უნდა შევიტყოთ, ვინ რა ძალ-ღონის პოტრონია, — უთხრა სოკრატმა.

— რა თქმა უნდა, — უპასუხა გლავკონმა.

— მაშ უთუოდ გეცოდინება, ვის რამდენი ჯარი ჰყავს და რა მდგომარეობაშია ჩვენი და ჩვენი მოპირისპირეს სამხედრო ძალა.

— ზეპირად არ მახსოვს, — მიუგო გლავკონმა.

— მაშ წიგნი გექნება, მოიტანე, წაგვიკითხე და გაგვაგებინე ყველაფერი.

— წიგნიც არა მაქვს, — მიუგო გლავკონმა. ან კი ვის შეუძლია შეიტყოს, რომელს სახელმწიფოს რამდენი ჯარი ჰყავს?

— უამისოდ მაშ იმასაც ვერ შევიტყობთ, ვინ ვის მოერევა, — უთხრა სოკრატმა. — ის მაინც გეცოდინება, როგორი მოსავალი იყო წელს, ეყოფა ხალხს წლის ბოლომდე, თუ გადარჩება?

— ჯერ არც ეს გამომიკითხავს; მაგდენი რომ

იკითხოს და იფიქროს კაცმა, მაშინ ხომ აღვილიც აღარ იქნება ხალხის მართვა და გამგეობა.

— მაშ შენ აღვილი გეგონა? ერთს რასმე კიდევ ვკითხავ: როგორც ვიცი, შენ ბიძასთან სცხოვრობდი, რატომ ეხლა აღარა ხარ იმასთან?

— იმიტომ, რომ ძნელი იყო იმოდენა ოჯახის მოვლა. ამას გარდა ბიძაჩემი ყურს არ მიგდებდა და ჩემი არაფერი სჯეროდა.

— ერთი ოჯახისთვის ვერ მოგივლია და ამოდენა ხალხის მოვლასა და პატრონობას კისრულობ! კაცმა იმისთანა საქმეს უნდა მოჰკიდოს ხელი, რის შესრულებაც შეუძლიან. ჯერ კარგად შეისწავლე, რაც საჭიროა მაგ საქმისათვის და ისე მოჰკიდე ხელი; თორემ უამისოდ ტყუილად სირცხვილსა სჭამ ქების მაგიერ ყველა გინებასა და ცუდად ხსენებას დაგიწყებს.

გლავკონს შერცხვა, ხმა ამოუღებლად კრებას განშორდა და იმ დღიდან უფროსობის ძებნასაც თავი დაანება.

IV

ბატონი თუ მსახურია უფრო ბედნიერი?

რთხელ სოკრატთან მივიდა იმისი მეზობელი არისტარხი და შესჩივლა: ვვაკრობდი და საუბედუროდ ყველაფერი წავაგე. ამასთან ნათესავებიც ომში მომიკლეს და იმათი ცოლ-შვილი, სულ თოთხმეტი სული, შესანახი გამიხდა.

არ ვიცი, რა ვქნა და როგორ მოვუარო ამოდენა ხალხს!

— ძალიან მებრალები, — უთხრა სოკრატმა. — მე-რე ეხლა რას ჰფიქრობ, როგორ უნდა უშველო თავს?

— შინდოდა ფული მესესხნა ვისგანმე, მაგრამ, გაიგეს გაღარიბდაო და აღარავინ მენდო.

— ჰეი, ჰეი! — გააქნია თავისოკრატმა. — აგერ შენ მეზობელს ოცი სულთ ჰყავს, თვითონაც კარგად სცხოვრობს და იმათაც ინახავს. შენ კი თოთხმეტის სულის შენახვა გიჭირს.

— სწორედ კარგი შედარებაა! სად მე და სად ჩემი მეზობელი! ის მხოლოდ ერთი კაცია, დანარჩენები სულ მონა და მოსამსახურეა, ჩემები კი სულ მკურები და მებატონის შვილებია.

— მერე აზნაური რით განირჩევა ყმისაგან? მე მგონია, იმით, რომ აზნაური ყმაზე უკეთესი უნდა იყოს, — უთხრა სოკრატმა.

— რაღა თქმა უნდა, სად ყმა და სად აზნაური! — უპასუხა არისტარხმა.

— სიტყვით კი, მაგრამ საქმით რომ არ გამოდის ეგრე? შენ ამბობ, ჩემს მეზობელს რა უშავს, იმას იმდენი მონა და მოსამსახურე ჰყავსო. მაშ მონა და ყმა უკეთესი ყოფილა აზნაურზე. ყმას საქმის კეთება, თავისა და სხვისი შენახვაც შესძლებია. აზნაურს კი მარტო თავიც ვერ შეუნახავს.

— საქმის კეთება ჩემებსაც შეუძლიანთ, მაგრამ როგორ ვაკადრო, ყველანი წარჩინებული ოჯახის

შვილებია, სხვა არა იყოსრა, ხალხი რაღას იტყვის!
თუნდ დავასაქმო კიდევ, მაინც არ გააკეთებენ და
ტყუილად საყვედურით თავს მომაბეზრებენ.

— ეხლა კი ძალიან გემადლიერებიან?

— მემადლიერებიან კი არა, მუდამ ჩხუბი და
დავიდარაბა გვაქვს.

— ჩხუბიცა გქონიათ, მშივრებიცა ჰყოფილხართ
და კეთილშობილებას კი ვერაფრით უშველნია
თქვენთვის. მაშასადამე, არ გირჩევნიათ საქმესა და
მუშაობას ხელი მოჰკიდოთ?

— მირჩევნია და კარგიც არის, მაგრამ რა ვქნა,
ისინი არ დათანხმდებიან. არ დათანხმდებიან იმიტომ,
რომ ხალხი დაგვცინებსო.

— ეხლა კი ძალიან გაქებენ?

— გვაქებენ კი არა, ყველა ჩვენს დაცინვასა
და ცუდად ხსენებაშია..

— საქმეც ეგ არის! — უთხრა სოკრატმა. — აბა
ისე მოიქეცი, როგორც გირჩევ და მაშინ ნახავ,
როგორ წავიდეს საქმე.

არისტარხი დათანხმდა და დაბრუნდა სახლში.
ნახევარის წლის შემდეგ არისტარხი და სოკრა-
ტი ერთმანეთს შეხვდნენ.

— როგორა ხარ, არისტარხ? — ჰკითხა სოკრატმა.

— შენის წყალობით ძალიან კარგად, — მიუგო
არისტარხმა — შენის დარიგების შემდეგ წავედი, ერთის
კაცისაგან ნისიად მატყლი წამოვიღე, მატყლი სახლში
დართეს, მაუღები მოქსოვეს, შემდეგ ტანისამოსებად

შეჰკერეს და ისე გავყიდეთ. მატყლის პატრონიც გავისტუმრეთ და ჩვენც საკმაო ხელფასი დაგვრჩა. ეხლა ყველანი შეეჩვივნენ მუშაობას, ფულიც შევიძინეთ და კარგადაც ვსცხოვრობთ.

— ხალხი რას ამბობს ეხლა? — ჰკითხა სოკრატმა.

— კარგის მეტს ცუდს არაფერს, — უპასუხა არისტარხმა.

ერთხელ ერთი ახალიგაზდა მინდორში წამოგორებულებიყო და ხელების ქნევით სიცხისაგან თავს იგრილებდა.

— რა მოგივიდა, რამ დაგქანცა მაგრე? — ჰკითხა სოკრატმა.

— იმან, რომ დღეს თორმეტი ვერსი ფეხით გამოვიარე.

— მერე რა ბარგი მოგქონდა ისეთი, რომ ასე დაქანცულხარ?

— ბარგს მე რად წამოვიღებდი! ბარგისათვის ბიჭი მყავდა.

— ისიც შენსავით დაიღალა?

— იმას რა დაღალავდა, პირიქით სულ სიმღერით მოდიოდა.

— მაშ შენ შესაბრალისი ყოფილხარ. მონას ბარგიც წამოუღია, თავიც და მაინც არ დაღლილა, შენ-კი ცალიერი თავიც ვერ გიზიდავს.

ერთს მებატონეს თავისი მოსამსახურე შეეპყრო და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, წკეპლითა სცემდა.

— რას ერჩი, რა დაგიშავა? — ჰკითხა სოკრატმა.

— როგორ თუ რა? მაგისათვის ასი წკეპლა ცოტაა: გაზარდაცა სრულიად, ჭამისა, სმისა, და ძილის მეტი აღარა ახსოვს-რა!

სოკრატმა მებატონე ცალკე გაიხმო და უთხრა:

— შენ რაღა გახსოვს სხვა იმის მეტი, რომ კარგი სჭამო, სვა, ჩაიცვა და დაიხურო.

მებატონემ თავი ჩაჰკიდა და ვერა უპასუხა-რა.

— თუ შენს მოსამსახურეს ასი წკეპლა ეკუთვნის, თვითონ შენ რამდენის ღირსი უნდა იყო? ხომ შენგანვე ისწავლიდა იმას, რისთვისაც ეხლა შენს მოსამსახურესა სცემ.

მებატონემ სირცხვილით ხმა ვეღარ ამოიღო და სოკრატს განშორდა.

V

როგორ უნდა იმყოფდნენ ოჯახში მცხოვრებნი?

სოკრატმა მუშაობას თავი დაანება და ხალხში სიარული და ქადაგება დაიწყო. ცოლს ეწყინა, ქმარი მიცდებოდა, მაგრამ თავს იმითი ინუგეშებდა, რომ რაკი ამოდენა ხალხი იმის ქადაგებას ყურს უგდებს, უთუდ გასამრჯელოსაც კარგს მისცემენო; ამ გვარად ჩვენც ისე უძლებულად ვიცხოვრებთ, როგორც სხვა მასწავლებელნი.

და იმათი ცოლ-შვილნიო. სოკრათი სასყიდლისა და ქონების შეძენისათვის სრულიადაც არა ფიქრობდა ჭ უსასყიდლოდ მიღებულს ნიქს და ცოდნას, ხალხსაც უსასყიდლოდ უზიარებდა. როცა ქადაგებისაგან მოიცილიდა, მუშაობას მიჰყოფდა ხელს და ცოლ-შვილს საკუთარის ნაშრომით ინახავდა. ცოლმა ვერ აიტანა ღარიბული ცხოვრება და ქმარს ჩივილითა და საყვედურით ეუბნებოდა: ამოდენას რომ სცდები, მოცდენის ფასი მაინც აიღეო. ხან ტირილსაც დაიწყებდა და ხან ისე გაბრაზდებოდა, რომ სოკრატს საცემრად მივარდებოდა. თავისს ჯავრს შვილებზედაც იყრიდა და იმათაც ცემა-ტყეპას დაუწყებდა. რაც ამ დროს ხელში მოხვდებოდა, ყველაფერს ლეწდა და ამტვრევდა. სოკრათი თავისთვის გაჩუმებული იყო და ცოლის ლაპარაკს ყურადღებას არ აქცევდა. ერთხელ სოკრატის ამ გვარმა სიჩუმემ ქალი უფრო გააბრაზა, წამოავლო ჭუჭყიანი წყლით სავსე ვედრას ხელი და სოკრატს თავზე გადაასხა. სოკრატმა თავ-პირზე ხელი ჩამოისვა და ცოლს უთხრა: ქუხილმაც აგრე იცის, ჯერ იქუხებს, იქუხებს და შერე ზედ წვიმასაც მოაყოლებსო. ამ გვარად ცოლის მოქმედება სოკრატმა თითქმის ხუმრობაში გაატარა.

სოკრათი თავისს კაი კაცობას შვილებსაც უზიარებდა ხოლმე: კარგს უწონებდა და ცუდს ამხელდა. ერთხელ იმისმა უფროსმა ვაჟმა დედა გააჯავრა. სოკრატმა შვილს უთხრა:

— შენ როგორ მიგაჩნია ისეთი კაცი, რომელმაც სიკეთის დახლოება არ იცის?

— მეც და სხვებსაც ამისთანა კაცი ყველაზე უსაძაგლეს ადამიანად მიგვაჩნია, — უპასუხა შვილმა.

— მართალს ამბობ, — უთხრა სოკრატმა; — მაგრამ ეხლა ესეც მითხარი: კაცმა რომ კაცი გაზარდოს, აჭამოს, ასვას, პატარაობისას ხელით ატაროს, თავისს დროზე დააძინოს, ჩააცვას, დაახუროს, ავადმყოფობის დროს მოუაროს, ერთი სიტყვით, ყოველივე გაჭირვება აიტანოს იმისთვის, მისაჩნევია ეს კეთილ საქმედ და სიკეთედ თუ არა?

— ეს ყველაზე უდიდესი და დაუვიწყარი სიკეთეა, უპასუხა შვილმა.

— მერე დედამ კი ნაკლები სიკეთე გიყო? შენის მოვლისა და აღზრდისათვის თავი დასდო და ეხლა რით უხდი ამ სიკეთეს? განა, გონიერი ადამიანი მაგრე მოექცევა თავისს მშობელს დედას?

შვილი შეწუხდა ძლიერ, მაგრამ ბოლოს მაინც თავისს მართლება დაიწყო:

— სხვა რომ ყოფილიყო, ვაპატივებდი; მაგრამ რა ვქნა, მეტის-მეტი გულ-ფიცხია; სულ უბრალო რამეზე ასტეხს ლაპარაკს და მოჰყვება ყვირილს და ღრიალს; მეც კაცი ვარ, გულმა აღარ მომიტმინა!

— შენ კი პატარაობისას ყოველთვის სამართლიანად სტიროდი? შენის სიყვარულისათვის დედამ ყველაფერი მოითმინა, შენც სამაგიერო უნდა გადაუხადო.

VI

რატომ არ მისდევდა სოკრათი კარგს სმე-ჯამასა
და ჩაცმა-დახურვას?

სოკრატთან მივი, ა ერთი მასწავლებელთაგანი
და უთხრა:

— სოკრატ, რა ყოფაა შენი ყოფა? ტანზე არ გაცვია რიგიანად და ფეხზე. ზამთარი თუ ზაფხული, სულ ერთი და იგივე გაცვია. საჭმელს არა სჭამ რიგიანსა და სასმელს. რაში გამოგადგა ეგ შენი სწავლა და სიბრძნე, თუ-კი მაგრე გაჭირვებით იცხოვრებ!

— როდის შემოგჩივლე ჩემი გაჭირვება? ჰკითხა სოკრატმა.

— შენი ჩივილი რა საჭიროა, როცა თვალით ვხედავ ყველაფერს

— არა, — უთხრა სოკრატმა, — შენ არ გამოგიცდია ჩემი ცხოვრება და იმიტომ გეჩვენება ეგრესანამ არ მომშივდება, არასა ვსჭამ და ამიტო უბრალო საჭმელსაც ისე მადიანად ვსჭამ, რომ ბევრი ინატრებს კიდევ. რა საჭიროა აგრეთვე ორი ხელი ტანისამოსი? ჩემი სხეული ისეთს ტანისამოსს შევაჩვიე, რომ ზამთარშიაც და ზაფხულშიაც გამომადგება.

— ეს, ვსთქვათ, შენ, მაგრამ რა საჭიროა სხვებიც ასე მოიქცნენ? — უთხრა მასწავლებელმა.

— მაგასაც ახლავე აგიხსნი. ვსთქვით გაჭირვებული კაცი მოვიდა და შემწეობა გვთხოვა. რომელი უფრო შევეწევი? შენ არაფერსაც არ გაიმეტებ და ასე იტყვი: მე თვითონვე ბევრი მჭირდება და სხვას როგორ უნდა შევეწეო. ხოლო მე-კი ყველაფერი სხვისთვის მინდა, თავისთვის ცოტაც მეყოფა და ამიტომ გაჭირვებულს ყოველთვის სიხარულით შევეწევი.

ვსთქვით კიდევ საჭირო დავრჩით და რაიმე საზოგადო სამსახურში მიგვიწვიეს. შენ უთუოდ განზე გადგები და იტყვი, ტყუილად დრო რად უნდა დავკარგო. მე-კი სიამოვნებით ვიკისრებ, იმიტომ რომ სხვისის სიკეთისათვის არ მენანება არც დრო და არც ჩემი შეძლება.

— ყველაფერს მართალს ამბობ, სოკრატ, — უთხრა მასწავლებელმა, მაგრამ მაინც და მაინც შენსავით ცხოვრებას ბევრად სიკვდილი მირჩევნია. უფრო ის მაკვირვებს, რომ ამდენი ხალხი ყურს გიგდებს და გიჯერებს.

— ყურებით ბევრი მიყურებს, მაგრამ ნათქვამს კი ძალიან ცოტა ასრულებს. ხოლო ვინც დასრულა, ძალიან მაღლიერია და დიდ ბედნიერადაც სთვლის თავისს თავს. შენ მიწუნებ ცხოვრებას, მაგრამ როცა არ გამოგიცდია, რა იცი, ავია თუ კარგი? მე-კი გამოვცადე შენებური ცხოვრება და დავრწმუნდი კიდევ, რომ იგი ფუყე და უსარგებლოა, ამიტომ დავ-

სტოვე იგი და ასეთს ცხოვრებას დავადექი.

მასწავლებელი სოკრატს განშორდა და გზაში სულ იმას ამბობდა: ამ კაცს სულელს ეძახიან, დასცინიან და მასხარად იგდებენ, ის-კი არა თუ სოკრატი დიდი ჭკვიანი და გონიერია და რასაც ამბობს, ყველაფერი მართალია.

VII

როგორ უნდა ძმობა და ერთობა?

სოკრატს ერთი მდიდარი კაცი შეხვდა. იცოდა, რომ იგი ძმას გაჰყროდა და უთხრა:

— მიკვირს, ასეთი ჭკვიანი და გამრჯე კაცი ხარ, მეტის ქონების შეძენისათვის გარეშე კაცებს იმეგობრებ და ღვიძლს ძმასთან კი ვერ გაგიძლია: განა ძმასთან სიყვარულით და ერთობით ცხოვრება ცუდია?

— ცუდი-კი არა, ძალიან კარგია, მაგრამ რა ვქნა, ჩემი ძმა სხვებისათვისაა კარგი, ხოლო ჩემთვის კი ურგებია.

— იქნება ცუდად ეპყრობი და იმიტომ?

— ვინც კარგად მომექცევა, იმას ცუდად არ მოვეპყრობი! — გაჯავრებით მიუგო მდიდარმა.

— კაცის დაახლოვება და დამეგობრება რომ ზინდოდეს, როგორ მოიქცევი?

— ისე, როგორც სხვები იქცევიან: ხშირად დავპატიებ, კარგად გავუმასპინძლები და, თუ საჭირო იქნება, ფულითაც დავეხმარები.

— მაშ მაგრე მოექცე შენს ძმასაც და ნახავ, როგორ შეიცვალოს იმისი გული.

— მე კიდევ შეურიგდები, მაგრამ ახლა თვითონაც აღარ იქმს. ცოტა არ იყოს ხალხისაც მრცხვენია, რომ ახლა ჩემს ძმას შევურიგდე.

— სირცხვილი ავკაცობა და ცუდი ქცევაა, ხოლო ძმას რო შეურიგდე, არა თუ დაგზრახავ ვინმე, პირიქით ყველა, რიგიანი და პატიოსანი კაცი, მოგიწონებს. თუ შენი ძმა შერიგებაზე უარს გეტყვის, შენი ვალი ხომ მაინც მოხდილი გექნება და გეცოდინება კიდევ, რომ დამნაშავე იგია. მაგრამ არა მჯერა, რომ უარი გითხრას. მე კარგად ვიცნობ შენს ძმას, იმას ძალიან უყვარს ძმურადა და მეგობრულად ცხოვრება. აბა ერთი სცადე ჩემი რჩევა, შეურიგდი ძმას, იცხოვრე იმასთან ისე, როგორც დვიძლს ძმას შეჰფერის და მაშინ დარწმუნდები კიდევ, თუ რა ბედნიერება და სიკეთეა კაცისათვის ძმასთან სიყვარულითა და თანხმობით ცხოვრება.

— ძმა ძმისათვის იგივეა, რაც ორი თვალი, ორი ხელი და ორი ფეხი კაცისათვის. ხელი ხელის შემწეა, ძმა-კი ძმისა. ხელმა რო ხელს დაუშალოს, ხომ ვედარაფერს გავაკეთებთ. თუ კი ხელი ხელის შემწეა და თვალი თვალისა, ძმამ რაღად უნდა დაუშალოს ძმას და რატომ თანხმობით არ უნდა იცხო-

ვრონ? ხელსა და თვალზედ უფრო სასარგებლოა ძმა. თვალი მარტო ერთის მხრისაკენ იყურება და ხელი ხელს მხოლოდ ერთი ადლის სიშორეზე ჰშველის; ხოლო ძმა-კი ძმას შორიდან და ყოველის მხრიდან დაეხმარება. ღმერთიც ამასვე ბრძანებს, რომ არა თუ ღვიძლ ძმას, სხვებსაც ძმურად მოექცით და ყველასთან სიყვარულითა და თანხმობით იცხოვრეთო. ხოლო ვინც ძმასთან ერთობით ვერ იცხოვრებს, ის სხვასთან სრულიადაც ვერ მოთავსდება და ამ გვარად ღმერთის მცნების დამრღვევიც აღწება.

VIII

როგორის მართობით უნდა სცხოვრებდეს ხალხი?

მორს განითქვა სახელი სოკრატისა, ისე რომ უცხო სახელმწიფოებიდგანაც-კი მოდიოდნენ იმის მოძღვრების მოსასმენად. ხალხი ქუჩასა ან მოედანზე შეიკრიბებოდა ხოლმე და მოუთმენლად ელოდდა სოკრატის მოსვლას.

სოკრატს ბევრი ლაპარაკი არ უყვარდა და ან რა საჭირო იყო: ცოტას იტყოდა ჭ ბევრს-კი ჩააგონებდა ხალხს.

ერთხელ, ჩვეულებისამებრ, დიდ-ძალი ხალხი შეიკრიბა მოედანზე და მოუთმენლად მოელოდდა სოკრატის მოსვლას. სოკრატიც მოვიდა, ხალხის

თხოვნით სკამზე ჩამოჯდა, თავი ძირს ჩაჰკიდა და ღრმა ფიქრს მიეცა. ხალხში სიჩუმე ჩამოვარდა. ყველანი გაფაციცებით ელოდნენ, აბა ვნახოთ, რას იტყვისო.

— ერთი მითხარით, — დაიწყო სოკრატმა, — ეს ხალხი რომ ერთად სცხოვრობს, უკეთესი არ იქნებოდა, ყველას ცალკ-ცალკე ეცხოვრა? მაშინ ამოდენა ჩხუბი და უთანხმოება აღარ იქმნებოდა და ყველანი მოსვენებით ვიცხოვრებდით.

— ერთად ცხოვრება იმიტომაა საჭირო, რომ უფრო ბევრის გაკეთება შეიძლება. მარტო ერთმა კაცმა რა უნდა ჰქნას და რომელი ერთი გააკეთოს? — სთქვა ერთმა.

— მარტოობა ძნელია და ან მარტო-ხელა კაცმა თავი როგორ უნდა შეინახოს? — სთქვა მეორემ.

— მარტო რომ იცხოვროს კაცმა მალე მოსწყინდება, ხოლო ხალხში ცხოვრება კი სულ სხვაა, — სთქვა მესამემ.

— ღმერთსაც ერთად ცხოვრება დაუწესებია და არა ცალკ-ცალკე, — სთქვა მეოთხემ.

— ყველანი მართალს ამბობთ, — სთქვა სოკრატმა. მაგრამ, რომელი ცხოვრება უფრო სასარგებლოა: მეგობრულად თუ მტრულად?

— რა თქმა უნდა, მეგობრულად ცხოვრება კარგი და უფრო სასარგებლოა, — უპასუხეს ერთხმად.

— კარგია რომ ვსთქვათ, რა გამოვა, თუ კი არ შევასრულებთ. მერე რა მიზეზია, რომ ერთმანე-

თუი სიყვარულითა და თანხმობით არა ესცხოვრობთ? ხალხში სიჩუმე ჩამოვარდა.

— რომელი გირჩევენიათ: მეგობარი, თუ მოჯამაგირე? — ჰკითხა ხალხს სოკრატმა.

— რა თქმა უნდა, მოჯამაგირეს მეგობარი სჯობია, — უპასუხეს ერთხმად.

— მოჯამაგირე მარტო თავისთვის ზრუნავს და მეგობარისა-კი დარდი არა აქვს, ხოლო მეგობარი როგორც თავისთვის, მეგობარისათვისაც ისე ზრუნავს, — სთქვა ერთმა.

— მეგობარი და ამხანაგი იმიტომაც კარგი, რომ გაჭირვების დროს მოგხედავს და თუ რამე აქვს, არაფერს დაზოგავს შენთვის, — სთქვა მეორემ.

— კარგს მეგობართან შენც კარგი შეიქნები, — სთქვა მესამემ.

— მაშ მეგობარი მეტი გეყოლებათ, ვიდრე მოჯამაგირე? უთხრა იმათ სოკრატმა.

— მეგობრები არა და მტრები კი ბევრი გეყავს, — უპასუხეს სოკრატს.

— მერე რად არის აგრე? ხარის შეძენასა და გამრავლებას-კი სცდილობთ და რატომ კარგის კაცების დამეგობრებას არა სცდილობთ?

— იმიტომ რომ კარგს ხარს ბევრს იშოვის კაცი, ხოლო კარგს მეგობარს და ამხანაგს-კი ვერა. დაგჭირდა კარგი ხარი, მიხვალ, ამოარჩევ, უღელში შეებამ და, თუ კარგად გასწია, იყიდი კიდევ. კარგს მეგობარს და ამხანაგს-კი ბევრიც

რომ დაგჭირდეს და ეძებო კიდევ, ვერსად ვერ შეხვდები.

— მართალს ამბობ, — უთხრა სოკრატმა; მაგრამ ერთი მითხარი, კარგს ხარს შენ რომელს ეძახი?

— იმას, რომელიც მშვიდი და კარგი გამწევია.

— კარგს მეგობარს?

— კარგი მეგობარი ის არის, ვინც გაჭირვების დროს მოგხედავს და ხელს გაგიმართავს.

— მერე როგორ შეატყობ ამისთანა კაცს?

— როგორ და იმის კაი კაცობით.

— შენ როგორ უნდა შეგატყონ?

— მეც, რაღა თქმა უნდა, ჩემის კაი კაცობითვე.

— კარგს მეგობარს როდის ეძებ, მაშინ როცა შენ გჭირია, თუ როცა იმას სჭირდება?

ვერც ერთმა ამის პასუხი ვერ მისცა სოკრატს.

— ეგ როგორ არ იცით, განაგრძო ისევ სოკრატმა. ვსთქვათ, მეზობელი მოგივიდა. არც შენ და არც იმან ერთმანეთის ამბავი არ იცით. როგორ შეატყობ ამ კაცს, კარგი სამეგობრო იქნება თუ არა? პირველად იმან უნდა გამოიჩინოს კაი კაცობა თუ შენ?

— მე მგონია, უკეთესი იქნება ჯერ იმას დავაცადოთ, — სთქვა ერთმა.

— მაშ ისიც შენ დაგიცდის და მერე რა გამოვა აქედგან? — უთხრა სოკრატმა.

— მართალს ამბობ, სოკრატე, მართალს! — უპასუხა ხალხმა. ჩვენ ყოველთვის ვგრე ვიცით ხოლმე. პირველად სხვისგან მოველოთ სიკეთესა და კი არა

ვცდილობთ, რომ ჯერ ჩვენ დავანახოთ ჩვენი კაიკაცობა. ამიტომაც არის რომ ვამბობთ, კარგს ხარს ბევრს ვიშოვით და კარგს მეგობარს-კი ვერაო. თუკი ჩვენ არ ვიქნებით კარგი და არავის სიკეთეს არ ვუზამთ, სხვისგან რაღად უნდა მოველოდეთ ამას?

IX

რის ცოდნა და გაგებაა საჭირო თითოეულის კაცისათვის?

ქუჩაში დიდძალი ხალხი შეკრებილიყო. სოკრატე, მუშაობიდამ დაბრუნებული, შინ მოდიოდა და შეკრებილი ხალხი რომ დაინახა, გამარჯობა უთხრა.

— რამდენი ხანია შენ გელოდებით, — უთხრეს სოკრატეს.

სოკრატე ხალხის თხოვნით იქვე ჩამოჯდა. ახლომახლო ხალხმაც მუშაობას თავი დაანება და იქ მოიყარა თავი. წადგა სოკრატის წინ ოთხი კაცი და უთხრეს:

— გვირჩიე რამე სოკრატე: რა ვასწავლოთ და რა ხელობაში მივსცეთ ჩვენი შვილები?

— თქვენ რის სწავლებას ჰფიქრობთ მათთვის? ჰკითხა სოკრატმა.

— მე მინდა, ჩემმა შვილმა მკედლობა ისწავლოს, — მიუგო ერთმა.

— სოკრატეც ხომ ქვის მთლელია, და ჩემს შვილსაც ამ ხელობაში მივსცემ, — სთქვა მეორემ.

— ჩემი ხელობა მიწის მუშაობაა და ჩემმა შვილ-
მაც ესევე ისწავლოს, — სთქვა მესამემ.

— ჩემს შვილს-კი ექიმობის სწავლა ჰსურს, —
სთქვა მეოთხემ.

— ეს ყველაფერი კარგია, — უთხრა იმათ სოკრა-
ტმა. საჭიროა და სასარგებლო, რომ თითო რამე ყვე-
ლამ იცოდეს და ყველაფერს საქმეს თავისი მოხელე
ჰყავდეს, მაგრამ არ იფიქროთ-კი, რომ მარტო ეს
იყოს საკმაო თითოეულის ადამიანისათვის. აი
მაგალითიც: ტაძრის აშენება ზომ დაგვჭირ-
დეს, ხუროსა და ქვის ოსტატს მოვიხმობთ; აგრე-
თვე ხომალდის გასაკეთებლად მოვიწვევთ იმისსავე
ოსტატს. მაგრამ ერთი ეს ვიკითხოთ, ქმარს რომ ავს
ცოლთან მოუხდეს ცხოვრება, შვილს — ძუნწ მამასთან,
ძმას — ანჩხოს ძმასთან და მეზობელს — ცუდს მეზობე-
ლთან, ამისათვის რომელს ხელოსანს უნდა მივმართოთ?

— მაგისი ხელოსანი არც ყოფილა და არც ამის
შემდეგ იქნება. ამისთანა შემთხვევაში თავისით უნდა
მიხვდეს კაცი და ისე უნდა მოიქცეს, საცა როგორც
საჭირო იქნება, — სთქვა ერთმა.

— ამისთანა საქმეში ყველა ხელობის კაცი გა-
მოდგება, — სთქვა მეორემ.

— ჰკვიანი კაცი მიხვდება კიდევ, როგორ უნდა
მოიქცეს ამისთანა შემთხვევაში, — სთქვა მესამემ.

— სოკრატის სიტყვით, ხელობას გარდა იმისი
სწავლაც ყოფილა საჭირო, თუ კაცმა კაცთან რო-
გორ უნდა იცხოვროს, — სთქვა მეოთხემ.

— დიად, სწორედ მაგისი სწავლა და ცოდნაა საჭირო ყველასთვის, — უთხრა სოკრატმა.

— ეს ყველას არ მოეთხოვება, და იმაზე და-
მოკიდებული, ვის როგორ ესმის, — სთქვა ერთმა.

— ეს ისეთი საქმე არ არის, რომ კაცმა ხელო-
ბასავით ისწავლოს, — სთქვა მეორემ.

— ან კი მაგისი დასწავლა როგორ შეიძლე-
ბა? — სთქვა მესამემ.

— არც შეიძლება და ვერც არავინ დაისწავლის!
სთქვა მეოთხემ.

— საკვირველია, რაღა იმისი დასწავლა არ შე-
იძლება, რაც ყველაზე უფრო საჭიროა! — უთხრა
იმათ სოკრატმა. — შენ რომელი გირჩევნია: კა-
რგი ტანისამოსი და მამასთან უკმაყოფილოდ ცხო-
ვრება, თუ ცუდი ტანისამოსი და მამასთან
სიყვარულით ყოფნა? — ჰკითხა ერთს მათგანს.

— მამასთან სიყვარულით ვიყო და თუნდ სულ
ძონძი ტანისამოსით ვივლი! — მიუგო იმან.

— კარგი ცოლი გირჩევნია, თუ კარგი ფეხსა-
ცმელი? — ჰკითხა მეორეს სოკრატმა.

— კარგი ცოლი მყავდეს და ფეხზე სულაც არ
ჩავიცვამ!

— ცივება გირჩევნია, თუ ის, რომ ყველასა სძუ-
ლდე?

— შეძულებაზე უარესი ავადმყოფობა რაღა
იქნება?!

— მაშასადამე, სჩანს, რომ ის, რის ცოდნაც ყველაზე უფრო საჭიროა, უძვირფასესი ყოფილა მკერვალობასა, მკურნალობასა და მეწაღობაზედაც. ხოლო ამ უსაჭიროესის ცოდნის შეძენა კი, თქვენის სიტყვით, შეუძლებელი ყოფილა. მაგრამ როგორ დავიჯერო ეს? თუ-კი ადამიანს ცაზე ვარსკვლავის დათვლა და დედა-მიწაზე ყველა ბალახის თვისების შეტყობა შეუძლია, ნუ თუ იმისი ცოდნა და შეტყობა-კი არ შეუძლია, ადამიანთან როგორ უნდა იცხოვროს?

— არა, არც მაგრე შეუძლებელი უნდა იყოს! — უპასუხეს სოკრატს.

— მეც ვგრემგონია, — სთქვა სოკრატმა, — მაგრამ როგორ გავიგოთ ეს? აი აგერ ტაძრებია და ზედ იმდენი წარწერებია; იქნება, იქ იყოს რამ მოხსენებული ამის შესახებ.

— კაცმა როგორ უნდა იცხოვროსო, ეს არ არის ნათქვამი; ხოლო ეს-კი არის: „იციან თავი თვისიო.“ — უთხრეს სოკრატს.

— იქნება, სწორედ მაგ სიტყვებში გამოდიოდეს ის, რაზედაც ეხლა ჩვენ ვლაპარაკობთ, ჩვენ. რომ ჩვენი თავი ვიცნოთ, მაშინ იქნება ისიც შევიტყოთ, თუ როგორ უნდა ვიცხოვროთ.

— აგვიხსენი, სოკრატე, რა არის თავისს თავის ცნობა?

— ახსნა და განმარტება არ ვიცი; მე გკითხავთ; თქვენ მიპასუხეთ, და ამ კითხვა-პასუხში საგანიც თავისს-თავად განიმარტება.

— აგერ ხარებით ყურძენი მიაქვთ, — დაიწყო ისევ სოკრატმა. — შეტყობა რომ გვინდოდეს, რა არის ხარი ან ყურძენი, ვის უნდა მივმართოთ? იმას, ვისაც მხოლოდ ხორცი და ყურძენი უჭამია, თუ იმას, ვისაც ისინი მოუშენებია?

— რა თქმა უნდა, იმას, ვისაც მოუშენებია! — უპასუხეს სოკრატს.

— ხარების გამრავლებისა და ვენახის გაშენებისათვის რაღაა საჭირო?

— ამისთვის საჭიროა იმისი ცოდნა, თუ ხარს როგორ უნდა მოუარო და ვენახი რა დროს დარგა.

— მაშასადამე, თავისს თავზედაც ასეთივე ცოდნაა საჭირო. როცა ჩვენს საჭიროებას გავიგებთ, მაშინ ჩვენი თავიც გვეცოდინება. მერე ვიცით-კი, რა არის ჩვენთვის საჭირო?

— ესეც რომ აღარ ვიცოდედ, რა იქნება! — სთქვა ერთმა.

— ან-კი ვინ იქნება ისეთი, რაც სჭირია, არ იცოდეს? — სთქვა მეორემ.

— აბა მითხარი, რა გესაჭიროება ახლა შენ? — ჰკითხა ერთს სოკრატმა.

— მე ბევრი არ მინდა, მაგრამ ყველას-კი სიმდიდრე მირჩევნია. სიმდიდრე თუ მექნება, სხვა წადილსაც ადვილად შევისრულებ, — მიუგო იმან.

— ჩემთვის რომ გეკითხათ, უფროსობას ყველას ვამჯობინებდი. უფროსი თუ ვიქნები, მაშინ სიმდიდრეც თავისს-თავად შემეძინება, — სთქვა მეორემ.

— მე კი ყველას მიჩვენია გაუჭირველად
ვსცხოვრობდე, ვიყო ჩემთვის მოსვენებით და ვიძენ-
დე სწავლა-მეცნიერებას, მხოლოდ ისე კი, რომ
არავინ მიშლიდეს, — სთქვა მესამემ.

— კარგს სახელს არა სჯობია-რა, — სთქვა მე-
ოთხემ, — იმიტომ რომ, კარგი სახელი თუ მექნება,
მაშინ ყველა ჩემი მაქებელი და პატივის-მცემელი
იქნება.

— აი, ხომ ჰხედავთ! — სთქვა სოკრატმა, — როცა
ხარისა და ვენახის შესახებ გკითხეთ, ყველამ ერთი
და იგივე მიპასუხეთ, ხოლო როცა კაცის საჭირო-
ებაზე ლაპარაკი ჩამოვაგდე, სულ სხვა-და-სხვა აზრი
წარმოსთქვით. მაშასადამე, სჩანს, რომ ჩვენ ჩვენი თავი
ვერ გვიცვნიან. რომ გვეცნო, მაშინ ხომ ჩვენს საჭიროე-
ბასაც დანამდვილებით შევიტყობდით. ერთმა სთქვა, მე
სიმდიდრე მინდაო. ძალიან კარგი! შენ თუ გინდა სი-
მდიდრე, ჩვენც გვინდა. მე რე თანახმა ხარ, რომ
ქონება შუაზე გავინაწილოთ? — ჰკითხა სიმდიდრის
მსურველს სოკრატმა.

— თუ კი ჩემიც სხვას გაუნაწილე, ეს რაღა
სიმდიდრე იქნება! — უპასუხა იმან.

— როგორც შენ, ისე არც ჩვენ გაგინაწილებთ
ჩვენს ქონებას. მაშასადამე, ამ მხრივ შენის სურვილის
შესრულება შეუძლებელი ყოფილა, — უთხრა სოკრატ-
მა. — მეორემ სთქვა, უფროსობა მინდაო. შენ თუ
გინდა უფროსობა, მეც მინდა. ეხლა მითხარი: ერთმა
მეორეზე როგორ უნდა ვიუფროსოთ?

— არც მაგ მხრივ ყოფილა მოსახერხებელი საქმე, — უბასუხა უფროსობის მსურველმა და თან გაეცინა კიდევ.

— მესამემ სთქვა, მე გაუჭირვებელი და მოსვენებული ცხოვრება მინდაო. მინდა აგრეთვე სწავლამეცნიერების შეძენა, ისე კი, რომ არავინ მიშლიდესო. ძალიან კარგი, ეს შენ გსურვებია, მე კი მსურს და მიყვარს კარგი ჭამა-სმა, სალამურის დაკვრა და ზედ თამაში, ისე კი, რომ არავინ დამიშალოს. ეხლა ვიკითხოთ: ისე როგორ უნდა ვიცხოვროთ, რომ ერთმანეთს არ დავუშალოთ? მე ავდგები თუ არა, მაშინვე სალამურს მივვარდები, დავუკრავ, ვითამაშებ და აღარ მოგასვენებ. შენც ადგომისათანავე ლექსების ხმა-მალლა კითხვას დაიწყებ და მე დამიშლი. კარგი, თუ გინდა, ამ მხრივ მოვთავსდეთ როგორმე; მე რე, ვინ უნდა გვაჭამოს და გვასვას? შენ მე არ გამიკეთებ სადილს და მე კიდევ — შენ. უჭმელი ხომ ვერ ვიქნებით! იქნება სთქვა: მსახურთ ვუბრძანებ და იმათ გავაკეთებინებო. მაგრამ იმათაც რომ ჩვენსავით სალამურზე თამაში და ცაზე ვარსკვლავის დათვლა მოისურვონ, მაშინ რაღა უნდა ვქნათ? მაშასადამე, არც შენი აზრი მოდის. აქედგან სჩანს, რომ ჯერ კიდევ ვერ მიმხვდარვართ კაცის საჭიროებას და იმას, თუ როგორ უნდა იცხოვროს ყველა ადამიანი.

— ჩემს ნათქვამზე რაღას იტყვი, სოკრატ? — ჰკითხა კარგის სახელის მსურველმა.

— შენი ნათქვამი ყველასა სჯობიან და ჭეშმარიტებასთან ახლოა. შენ სთქვი, კარგი სახელი და ხალხის პატივის-ცემა ყველაფერს სჯობიაო. დიად, სჯობს და ყოველი ადამიანი სწორედ მაგას უნდა ეტანებოდეს. მაგრამ საქმე ის არის, რომ შენ ჩემგან თხოულობ პატივის-ცემას და მე კი შენგან. ასევე უნდა ვიფიქროთ სხვების შესახებ. შერე, როგორ მოვახერხოთ ისე, რომ პატივ-უცემული არავინ დარჩეს?

— ძნელიც ეს არის სწორედ! — სთქვა ერთმა.

— მართალია, ძნელია, მაგრამ მაგ სიძნელეზეა დამოკიდებული ყველაფერი. ყველას თქმა და ლაპარაკი მხოლოდ ის არის, რომ ხალხმა სიკეთე გაგვიწიოს და ჩვენს კმაყოფილებით ცხოვრებას ხელი არავინ შეუშალოსო. ასეა თუ არა? — ჰკითხა სოკრატმა.

— დიად, სწორედ მაგრეა, — უპასუხეს ერთმა.

— ერთმა სთქვა, სიმდიდრე მინდაო, მეორემ — უფროსობაო, მესამემ — სწავლა-მეცნიერების შეძენაო და მეოთხემ — კარგი სახელიო. ერთი სიტყვით, ყველა თავისს სიკეთისათვის ფიქრობს ღ ზრუნავს. მაშასადამე, საქმე ისე უნდა მოეწყოს, რომ ერთის სიკეთემ მეორე არ დასჩაგროს; ესე იგი, როცა თავისს სიკეთესა და ბედნიერებასა ხართ მოწადინებულნი, ამავე დროს გახსოვდეთ ისიც, რომ ამ თქვენმა სიკეთემ, ბედნიერებამ და სურვილის შეს-

რულებამ სხვებს არაფრით არ დაუშალოს ჭ არ დასჩაგროს. კიდევ ხარი ჭ ვენახი მოვიყვანოთ მაგალითად. რა სამართალი იქნება, რომ მარტო ერთმა ხარმა დალიოს სუფთა წყალი, გაძღეს კარგის ბალახით და დანარჩენებისათვის წყალიც აამღვრიოს და ბალახიც გადასთელოს. აგრეთვე ერთის ვენახის დარგვა რომ გვინდოდეს, იმ ერთის გულისათვის მახლობელ ვენახებს ხომ არ გადავსთხრით. ასევე უნდა ვსთქვათ კაცის შესახებაც. თუ შევიგნებთ, რა არის ადამიანისათვის საჭირო და სასარგებლო, მაშინ იმასაც მივხვდებით, თუ რა არის იმისთვის მავნებელი და მაზარალეზელი, და რა კი ამას მივხვდებით, უნდა ვეცადოთ კიდევ ისეთი საქმე არა ვქნათ, რაც სხვებისათვის მავნებელი და გულის სატკენი იქნება. ასეა თუ არა?—ჰკითხა სოკრატმა.

— დიალ, სწორედ მაგრეა, — დაეთანხმა ხალხი.

— მაშასადამე, აქედგან მივხვდებით, როგორ უნდა მოიქცეს ყოველი ადამიანი. ყველას წადილი და სურვილი ის არის, რომ სხვებმა გაგვიწიონ სიკეთე. მერე ვინ არის ამ სიკეთის მქნელი?

— ვინა და ისევ ხალხი, — მიუგეს სოკრატს.

— თქვენ ვინღა ხართ?

— ჩვენც ხალხი ვართ. მერე, როგორ უნდა მოვიქცეთ?

— ისე რომ თქვენც სხვისის სიკეთისათვისაც უნდა იზრუნოდ. ამდენი ხანი კაცის საჭიროებაზე

ვლახარაკობთ და ჩვენს თავს ვეკითხებით, ვინა ვართ და რა ვართ? რომ ეს დანამდვილებით შეგვეტყო, ამისათვის საჭიროა შეიქმნა გაგვეგო, რა არის ჩვენთვის საჭირო. ბოლოს გავიგეთ კიდევ და ვსცანით, რომ ჩვენთვის საჭიროა ყოფილა პირველი ის, რომ სხვებმა ხელი არ შეგვიშალონ და მეორე—ყველამ სიკეთე და სამსახური გავვიწიოს. მაგრამ თუ სხვებისაგან სიკეთესა და სამსახურს ვითხოვთ, ჩვენც სხვებს ასევე უნდა მოვექცეთ.

— ვსთქვათ, ეს ყველაფერი კარგია, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ყოველთვის ვერ მივხვდებით, რა არის კაცისათვის კარგი და რა არის ავი, — უთხრა სოკრატეს ერთმა.

— ეს კი მართალი სთქვი, — მიუგო სოკრატმა. — ამისთანა შემთხვევაში ხშირად ვსცდებით ხოლმე, მაგრამ რა ვუყოთ? თვით მჭედლისა და მეწაღისაგანაც ბევრს რასმე შეცდომით სწავლობს შეგირდი, მაგრამ ოსტატმაც რა ჰქმნას? იმასაც სხვისაგან ისე უსწავლია. აი მეც ახლა ვსწავლობ იმას, რის ცოდნაც ყველასთვის საჭიროა. ვსწავლობ და სხვებსაც ვასწავლი ისე, როგორც მისწავლია და მაგონებს სინიღისი და სული ღვთისა. ხოლო ვინც სინიღისსა და ღვთის მოწოდებას დაუკვირდება და დაემორჩილება, იგი მიხვდება კიდევ, სად როგორ უნდა მოიქცეს. ეს მადლი ღვთისა, ესე იგი სინიღისი, ყოველს ადამიანს აქვს მინიჭებული, თუ თვითონვე კაცმა არ დაჰკარგა და არ დააბნელო. განგება

ღვთისა ყოველთვის ხელმძღვანელი ყოფილა და არის ადამიანისა. რაც ადამიანი გაჩენილა, სულ იმის სწავლასა და ძიებაშია, თუ როგორ უნდა იცხოვროს კაცმა. ხოლო უკეთეს ცხოვრებად კი მიმჩნეულია ის, რომ ადამიანმა კაი კაცობა გასწიოს და ვნება არავის მოუტანოს.

X

მთავრობასთან დასვენა სოკრატისა და სასამართლოს განჩინება.

სოკრატმა თავისის მოძღვრებით დიდძალი ხალხი მიიმხრო და მიიზიდა, მაგრამ მტერიც ბევრი გადაიკიდა. სოკრატი ამბობდა, რომ შრომა და საქმიანობა კი არ არის სირცხვილი, სირცხვილი უსაქმობა და უქმად ყოფნააო. ღმერთსაც მხოლოდ გამრჯელი და მართალი კაცი უყვარს და ამისთანა ადამიანს ანიჭებს კიდევ ჭეშმარიტს ბედნიერებასო. კაი კაცი თავისს კაი-კაცობითგვა ბედნიერი და იგი არ ეტანება განცხრომასა და ფუფუნებით ცხოვრებასაო, მხოლოდ მსუბუქი და ჭკუა-დაუხედავი კაცი ეტანება ყველა ამას და ფუფუნებით ცხოვრებაში ეძებს ბედნიერებასა და ნუგეშსაო.

მდიდრებს არ მოსწონდათ ეს, ჯავრი მოსდიოდათ და ამბობდნენ: ამ მოუსვენარმა კაცმა ხალხი აგვიჯანყა, ისე რომ შვილებიც კი ჩვენი წინააღმ-

დეგო გაგვიხადა. უნდა მოუხერხოთ რამე, თორემ არ მოგვასვენებს და საქმეს აგვიწეწავსო; მოვუგონოთ რამ და სამართალში მივაცემინოთო. იფიქრეს და ბოლოს ასე გადასწყვიტეს: წავიყვანოთ სასამართლოში და დავასმინოთ, რომ იგი ურწმუნოა, ჩვენს ღმერთებს უარ ჰყოფს და ახალგაზდობას ჰრყვნის და აფუჭებსო.

მოიფიქრეს ეს და გამოუცხადეს სოკრატს: შენ ჩვენის სჯულისა და სარწმუნოების წინაღმდეგი ხარ და ამიტომ სამართალში უნდა მიქცეთო. სოკრატის მოწაფენი ძლიერ დააღონა და შეაწუხა ამ ამბავმა. მაშინათვე შეიკრიბნენ სოკრატთან და ურჩიეს, კარგად მოემზადე და სასამართლოში ისე წასდევდიო.

— მოძღვარო, თუ გეძნელება და არ იცი, რა უნდა სთქვა სასამართლოში, მე მეგულება ერთი კაცი, ნება მომეცი, ფული მივცე და დავაწერინო ის, რის თქმაც მსაჯულთა წინაშე დაგჭირდება. ეს დაწერილი ჯერ სახლში წაიღე, კარგად გაიზებირე და სასამართლოში ისე წასდევდიო, — უთხრა სოკრატს ერთმა შეძლებულმა მოწაფეთაგანმა.

— ნუ სწუხდებით, ჩემთვის, ჩემო მეგობარნო, — უთხრა მოწაფეებს სოკრატმა. — ჩემი გამამართლებელი ისევ ჩემივე ცხოვრებაა. მე სიტყვის გაზებირება და ბევრი ლაპარაკი სრულიადაც არ მესაჭიროება.

— ნურც მაგრე იტყვი, სოკრატ, — უთხრა მეორე მოწაფემ. — განა არ იცი, სასამართლოში რა ძლიერ საჭიროა კარგად და მოხერხებულად ლაპა-

რაკი! რამდენჯერ მომხდმრა, რომ მტყუანი გამართ-
ლებულა მოხერხებულის ლაპარაკით, ხოლო მარ-
თალი გამტყუნებულა მხოლოდ იმიტომ, რომ არ
იცოდა რიგიანი ლაპარაკი.

— როგორც უნდათ ისე გამასამართლონ, სულ
ერთია ჩემთვის! — სთქვა სოკრატმა. — სიკვდილის
მოახლოვებას მაინცა ვგრძნობ. სჯობს კიდევ, იმი-
ტომ რომ აქამდე ძალა მქონდა, ყოველივე მომეთ-
მინა და ხალხისათვის სამსახური გამეწია, ახლა მოვ-
ხუცდი და მეშინია კიდევ, სხეულის სისუსტესთან
სულიერმა სისუსტემაც არ დამძლიოს.

სოკრატი დაიბარეს სასამართლოში. საქმის გა-
სარჩევად ხუთასამდე მსაჯული შეიკრიბა. სოკრატიცა
და იმისი დამსმენელნიც დანიშნულს დღეს წარს-
დგნენ სასამართლოში. მაშინ სამოსამართლო საქმე
ქალაქის მოედანზე ირჩეოდა ხოლმე და ბევრი ხალხი
ესწრებოდა. ახლაც დიდძალი ხალხი შეიკრიბა სა-
ყურებლად.

ცილის მწამებლებმა მსაჯულებს მოახსენეს:
სოკრატი ჩვენს ღმერთებს უარ ჰყოფს, ახალს
ღმერთებს აღიარებს და ხალხს უქადაგებსო.

— მსაჯულნო და მოქალაქენო! — წარმოსთქვა
სოკრატმა. — სამოცი წელიწადია, რაც ათინის ქალაქში
ვსცხოვრობ. ყველამ კარგად იცის, როგორცა ვსცხოვ-
რობდი; რასაც ვქადაგებდი, ყველას გასაგონად ვამ-
ბობდი. აბა ახლა გამოვიდეს ვინმე და მამხილოს, თუ
ოდესმე უღმრთოება ან ცუდი საქმე ჩამიდენია.

ვერაინ ხმის ამოდება ვერ გაბედა და სიტყვა ისევ სოკრატმა განაგრძო:

— ღვთის მცნებისა და ნების შესატყობად ჩვენ მისნებსა და მოგვებს მივმართავთ ხოლმე. მე-კი ვამბობ, რომ თუ ღრმად დავფიქრდებით და სინიდისს დავეკითხებით თითოეულს ჩვენგანს შეუძლია გაიგოს და მიხვდეს, თუ რა არის ნება ღვთისა და რა სამსახურს ითხოვს იგი ჩვენგან.

ვერც ამისი სამაგიერო უპასუხეს რა სოკრატს. ცილის მწამებლებმა ერთმანეთში ლაპარაკი შექმნეს და ბოლოს სთქვეს:—სოკრატი იმიტომ მიგვაჩნია მავნებლად, რომ იგი თავისის სწავლითა და ქადაგებით ახალგაზდებს ჰრყვნის და ცუდს გზაზედ აყენებს.

— ახალ-გაზდასაც და მოხუცებულსაც კარგის მეტს ცუდს არაფერს ვუქადაგებდი,—სთქვა სოკრატმა.—ჩემი ქადაგება კი ის იყო, რომ ყველას კაცურად და ღვთისნიერად ეცხოვრა. შეძლებისა-და-გვარად ვუხსნიდი კიდევ, თუ რა არის კარგი და რა არის ავი. ამას გარდა ყველას ვურჩევდი, რომ სიმდიდრის ძიებისა და ხორციელ ფუფუნებისათვის თავი დაენებებინათ ზე ყველაზედ უდიდესისა და უმაღლესისათვის, ესე იგი სულისათვის, ეზრუნათ. ვუქადაგებდი აგრეთვე, რომ ეზრუნათ ხალხის სიკეთისა და ბედნიერებისათვისაც. დღესაც ამასვე ვუქადაგებ ყველას და არც დავიღუპებ, სანამ ცოცხალი ვარ. ამას თვით ღმერთი მაგონებს და ამისთვის არც არავისი მეშინია.

რაც ვსთქვი, ესეცა კმარა ჩემ გასამართლებლად. ზოგსავით ბევრს არ ვილაპარაკებ და ნათესავეებსა და ნაცნობებს არ მოგიყვანთ, რომ იმათ თავი შეგაბრალონ და ჩემთვის პატიება გთხოვონ. ქვისა და ხისაგან არა ვშობილვარ, მეც ადამიანი ვარ და მყავს ნათესავნი და ბევრი ჩემთვის თავდადებული მეგობარი. მყავს აგრეთვე ცოლ-შვილიცა, მაგრამ ჩემდა საშველად არც ერთს არ მოვიწვევ, იმიტომ რომ ეს მართლ-მსაჯულების დამამცირებელი იქნება. ხოლო მართლ-მსაჯულებამ სიბრალოლის გამო სიმართლის სასწორი არ უნდა გაამრუდოს და ყველაფერი სინიდისის მიხედვით უნდა განსაჯოს და განასამართლოს.

მსაჯულებმა თათბირი შექმნეს და თითქმის ნახევარმა ნაწილმა სოკრატი უდანაშაულოდ სცნო; მაგრამ, რადგან თვით მსაჯულებშიაც ბევრი ერიასოკრატის წინააღმდეგი, ამიტომ დასძლიეს სოკრატის მომხრეებს და ძალად აღიარებინეს დამნაშავედ.

— თუ დამნაშავეა, მაშ სიკვდილით უნდა დაისაჯოსო, — დაიგრიალა სოკრატი სცილის მწამებელთა გროვამ.

— თქვენ ჩემს სიკვდილით დასჯას თხოულობთ, მაგრამ მე კი კანონი ნებას მაძლევს სხვა სასჯელი ავირჩიო, — სთქვა სოკრატმა: — ნება მაქვს სიკვდილის მაგიერ მთელი სიცოცხლე ციხეში ყოფნა ავირჩიო, მაგრამ რა სასარგებლო იქნება ან ჩემთვის და ან სხვისთვის ჩემი ციხეში ჯდომა? იმისი ნებაც მაქვს, რომ სხვა ქვეყანაში გადავსახლდე, მაგრამ ჩემისთანა

მოხუცისათვის რა დროსია უცხო ქვეყანაში სიარული და ტანტალი. კანონი იმის ნებასაც მაძლევს, რომ ჯარიმა გადავიხადო და სიკვდილისაგან თავი დავიხსნა. მართალია, შე არა მაქვს შეძლება, მაგრამ ისეთი ერთგული მოწაფენი მყავს, მაგალითად, პლატონი, კრიტონი და კიდევ ბევრი სხვები, რომ დიდის სიხარულით იკისრებენ ჩემ მაგიერ ჯარიმის გადახდას. თანახმა ხართ, მსაჯულნო, თუ არა? — იკითხა სოკრატმა.

მსაჯულებმა ვერაფერი ვერ უპასუხეს, სოკრატმა ისევ განაგრძო სიტყვა:

— რომ გული წმიდა არა მქონდეს და მართლა დამნაშავე ვიყო, მევე დავსჯიდი ჩემს თავს, მაგრამ რა ვქნა, სინიდისი წმიდა მაქვს და სრულიად არაფერში არ მამხელს. ან კი რაში უნდა მამხილოს? არავისათვის ცუდი არ მიქმნია, პარიკით, რაც შემეძლო, ერთგულად და თავგამეტებით ვემსახურებოდი ჩემს სამშობლოს. სამართალი მოითხოვდა, ამისთანა სამსახურისათვის მეც ისე ვყოფილიყავ დაჯილდოვებული, როგორც სხვა სამსახურში მყოფნი, მაგალითად, ამ მოხუცებს დროს გეზრუნათ ჩემთვის სარჩო და საბადებელი, მაგრამ თქვენ, მოქალაქენო, ჩემის მტრების ხმას აჰყევით და დაივიწყეთ ჩემი ერთგული და თავ-გადადებული სამსახური.

მსაჯულებმა სოკრატის სიტყვა იუკადრისეს და ერთმანეთს უთხრეს: რა მაგისი საქმეა, რომ გვარიგებს, ასე და ასე უნდა მოქცეული იყითო. ჩვენ

თვით უიმისოდაც ვიცით, სად როგორ მოვიქცეთო.

— თქვენც ისე ყურს უგდებთ სოკრატს, თითქო გინდათ, იმისი მოწაფენი გახდეთო, — უთხრეს მსაჯულებს სოკრატის მტრებმა.

— მართლაც და რაღას ვაჭიანურებთ საქმეს! — სთქვეს მსაჯულებმა. ცოტა ხანს ითათბირეს და გადასწყვიტეს: სოკრატი სიკვდილით დაისაჯოს, და საწამლავი დალიოსო.

სოკრატი სრულიადაც არ შეშფოთებულა, დინჯად მოისმინა განაჩენი და მსაჯულებს უთხრა:

— ძალიან სამწუხაროა თქვენი ასეთი განჩინება. სამწუხაროა იმიტომ, რომ მართალსა და უდანაშაულო კაცსა მსჯით, სიციცხლეს მისპობთ და ასეთის მძიმე დანაშაულობით თქვენს თავსაც ირცხვენთ და მთელს სამშობლოსაც ამცირებთ. მერე რისთვის მსჯით? მსჯით იმიტომ, რომ მალე თავი დააღწიოთ ჩემს სამართლიანს მხილებასა და საყვედურს თქვენის უმართებულო ქცევისათვის. მერე რა საჭირო იყო ჩემისთანა მოხუცებულის კაცის სიკვდილით დასჯა? ხომ მაინც მალე მოვკვდებოდრი და მოგშორდებოდრი. რა გეჩქარებოდათ, დამაცდიდით ცოტას!

ერთი სიკეთე მაინც მიყავით. როცა ჩემი შვილები წამოიზდებიან, დაარიგეთ და ასწავლეთ ის, რასაც თქვენს შვილებს ვასწავლიდი. თუ რომ შენიშნოთ იმათში სიმდიდრის სიხარბე და პატივის მოყვარეობა, ამხილეთ და უსაყვედურეთ ისე, როგორც

მე თქვენს შვილებს ვექცევოდი. ამითი იმათაც დიდს სიკეთეს გაუწევთ და მეც ჩემის სამსახურის სამაგიეროს გადამიხდით. ახლა კი მშვიდობით! გესალმებით და გეთხოვებით ყველას. თქვენ ცოცხალნი რჩებით, ხოლო მე უნდა მოვკვდე. სიკვდილის შემდეგ ვის ექნება უაღრესობა და უპირატესობა, ამას-კი ღმერთი დაგვანახვებს.

XI

სოკრათი საპყრობილეთი.

აშინდელის წესით, სოკრათი მეორე დღესვე უნდა დაესაჯათ, მაგრამ დღესასწაულები იწყებოდა და რადგან ამისთანა დღეებში კაცის სიკვდილით დასჯა ცოდვად მიაჩნდათ, სოკრათი დროებით ციხეში ჩასვეს.

ციხეში სოკრატთან ყოველ დღე მიდიოდნენ მისი მოწაფენი და ისმენდნენ მის სწავლა-მოძღვრებას. მარტოობის დროს სოკრათი ლექსებსა სწერდა და არავითარი შიში და მწუხარება არ ეტყობოდა.

გავიდა ერთი თვე და ის იყო დღესასწაულებიც თავდებოდა. სოკრატის მოწაფენი სწუხდნენ და გლოვობდნენ, ენანებოდათ საყვარელის მოძღვრის დაკარგვა და აღარ იცოდნენ, რა ექნათ. ბევრის ფიქრისა და მწუხარების შემდეგ გადასწყვიტეს: საპყრობილის მცველი მოვისყიდოთ, გამოვიყვანოთ ღამე სოკრათი და უცხო ქვეყანაში გავაპაროთო.

ორი დღე-ღა იყო კადევ დარჩენილი. მოწაფე-ებმა საჩქაროდ ამოიჩინეს მათივე ამხანაგი, სახელდობრ კრიტონი და დაავალეს, ხვალ დილა-ადრიანად სოკრატთან შედი და ჩვენი განზრახვა შეატყობინეო.

კრიტონს მეტის სიხარულისგან მთელი ღამე არა სძინებია. გათენდა თუ არა, კრიტონი ციხეში შევიდა, მაგრამ სოკრატი მძინარე დახვდა.

— ღმერთო, რა ტკბილადა და მოსვენებით სძინავს! ნუ თუ არ აწუხებს სიკვდილის დარდი! ამისთანა მდგომარეობაში მყოფს კაცს ასე მოსვენებით როგორ უნდა ეძინოსო! — სთქვა კრიტონმა და იქვე საწოლის გვერდით ჩამოჯდა.

ამ დროს სოკრატმა თვალები გაახილა და გაუკვირდა, იმის გვერდით კრიტონი რომ დაინახა.

— ეტყობა, დიდი ხანია გათენებულა. რატომ არ გამაღვიძე, კრიტონ? — ჰკითხა სოკრატმა.

— არა, ჯერ ადრეა, მზეც კი არ ამოსულა, — მიუგო კრიტონმა. — მე გამოაცა მოძღვარო, შენმა აუშფოთებელმა და მოსვენებულმა ძილმა. შენს მაგიერად მე მესიამოვნა, ასე უდარდელად რომ გნახე. ყოველთვის მაოცებდა შენი სიმშვიდე და სიწყნარე, მაგრამ იმას კი ვერ წარმოვიდგენდი, თუ ამისთანა ყოფაში არ შეიცვლებოდი და ისევე მტკიცე დარჩებოდი.

— გეტყობა, ჯერაც ვერ გიცვნია კარგად შენი მოძღვარი! — ღიმილით უბასუხა სოკრატმა. — რისთვის მოსულხარ ასე დილა ადრიანად? იმისთვის ხომ არა რომ ჩემი მოსვენებული ძილი გენახა?

— არა, — მიუგო კრიტონმა, — მოვედი იმიტომ, რომ მეცა და ჩემს ამხანაგებს ერთი რამ სათხოვარი გვაქვს შენთან.

— აბა სთქვი, რა?

— ისა, რომ ჩვენ განვიზრახეთ საპრობილიდგან ჩუმიად გაგაპაროთ. სოკრატმა სახე შეიქმუხნა და კრიტონს უკმაყოფილოდ შეხედა.

— გამიგონე, მოძღვარო, — განაგრძო კრიტონმა, შენც ხომ კარგად იცი, რომ სრულიად უდანაშაულოდ გსჯიან. შენ კიდევ ბევრი სიკეთისა და სარგებლობის მოტანა შეგიძლიან ხალხისათვის. სხვა არა იყოს რა, შენი წვრილი შვილები მაინც შეიბრალებ. შეგვიბრალებ ჩვენცა და უარს ნუ გვეტყვი. ჩვენ ყველაფრით მზადა ვართ: საპრობილის მცველს მოვისციდით, ტანისამოსს გამოგიცვლით, გამოგიყვანთ საპრობილიდგან და ერთს მახლობელს ქვეყანაში გაგაპარებთ. იქ ბევრი ნაცნობები გყავს და ყველანი დიდის სიხარულით მიგიღებენ. მერე შეგიძლია შენი შვილებიც რქწაიყვანო და შენთანვე აღზარდო. ფულითუ დაგჭირდება, მაგისი ნუ გეფიქრება. კარგად იცი, რომ დიდი შეძლება მაქვს და არც მე და არც ჩემი ამხანაგები შენთვის არაფერს დავზოგავთ; არ დავზოგავთ იმიტომ, რომ შენ ყველაფერს გვირჩევნიხარ. ერთი სიტყვით, ყველანი გეხვეწებით და გემუდარებით, რომ დავგვთანხმდე და უარი არ გვითხრა. ბევრის ფიქრის დროც აღარ არის, სულ ერთი ღამე-ღა დარჩენილა სიკვდილით დასჯამდე.

კრიტონი თან ეხვეწებოდა და თან მწარედ სტიროდა, მაგრამ ვერც ხვეწნამ და ვერც ტირილმა სოკრატის გული ვერ შესცვალა. სოკრატის სიმტკიცემ და სახის შეუცვლელობამ კრიტონს იმედი გადაუწყვიტა და ლაპარაკი შესწყვიტა.

— გმადლობ, ჩემო კრიტონ, — უთხრა სოკრატმა. ვიცი, გულკეთილი ხარ და მაგ შენის გულკეთილობისა გამო მირჩევ ციხილამ გაპარვას. ისიც ვიცი, რომ ყველას ძლიერ გიყვარვართ, მაგრამ რა ვქნა! კაცი მარტო ერთმა გრძნობამ არ უნდა შეიპყრას და დაიმორჩილოს. მთელი ჩემი სიცოცხლე სიმართლეს ვემსახურე და ახლა რომ ციხილამ გავიპარო, ეს ხომ პირდაპირი ლალატი იქნება ჩემ მიერ ქადაგებული სიმართლისა და გადათქმა ჩემის ნათქვამის სიტყვებისა. სასამართლოში ვსთქვი, რომ მსაჯულთა გარდაწყვეტილებას დავემორჩილები და სიკვდილს არ შევუშინდები მეთქი. ეხლა რომ გავიპარო, რას ემსგავსება ჩემი ქცევა? მაშინ სიმართლის მქადაგებელი კი არა, მატყუარა ვიქნები და ამიტომ თქვენც არ უნდა მირჩიოთ ციხილამ გაპარვა.

კრიტონი დაფიქრდა, მოეწონა სოკრატის ნათქვამი სიტყვები, მაგრამ მაინც ენანებოდა საყვარელი მოძღვარი და გული არა სთმობდა. გადამეტებულმა სიყვარულმა დასძლია, და უთხრა სოკრატს:

— ვინც გიცნობს, იცის კიდევ, რა კაციცა ხარ. შენ მხოლოდ იმისთანა კაცებს მოატყუებ, ვინც ასე უსამართლოდ მოგექცნენ. ამათ მეტს ყველას გაეხარდება და ესიამოვნება შენი გადარჩენა.

— არა, კრიტონ, — გადაწყვეტით უბასუხა სოკრატმა. ასეთი ქცევა სინიდისის წინააღმდეგი იქნება და ამასთან, არა თუ მარტო მტრები, არამედ მთელი ხალხი ჩემგნით მოტყუებული შეიქმნება. ჩემი ქადაგება სულ ის იყო, რომ კაცი სიმართლის გზას უნდა დაადგეს მეთქი. თუ ჩემი ნაქადაგევი მევე არ შევასრულე, ვინღა დაერწმუნება ჩემს სიტყვას? ვსთქვათ, მტრებს გავექეცი და დავიძალე, მაგრამ სინიდისს სადღა დავემალა? არა, ჩემო კრიტონ: უკეთესია, თავი დაანებო შენს განზრახვას. ნუ შევუშინდებით ნურავითარს განსაცდელს და რაც თავს გარდაგვბდება, ყოველივე მოთმინებით ავიტანოთ.

კრიტონი გულ-დაწყვეტილი უკანვე დაბრუნდა და ყოველივე უამბო თავისს ამხანაგებს.

XII

უკანასკნელი საუბარი სოკრატისა.

ათენდა უკანასკნელი დღეც სოკრატის სიცოცხლისა. მაშინდელის კანონით, იგი მზის ჩასვლამდე უნდა დაესაჯათ. დალონებულნი და შეწუხებულნი მოწაფენი გათენების უმაღვე შეიკრიბნენ საპრობილის კართან. საპრობილის მცველი გამოვიდა და უთხრა მოწაფეთ: ცოტა დაიცადეთ, სოკრატს ბორკილსა ხსნიან და ახლავე შეგიყვანთო. გააღეს კარები და მოწაფენი საპრობილეში შევიდნენ. სოკრატი ლოგინზე იწვა და ჯერ კიდევ

ბორკილსა ხსნიდნენ. თავისი მეუღლე გვერდით ედგა და ხელში ეჭირა უმცროსი შვილი. ქალმა მოწათფენი რომ დაინახა, გული აუღულდა და გულსაკლავი ტირილი და ღრიალი მორთო. წაიშინა თავში, იწყო თმის წეწვა და ლოყების გლეჯა. სოკრატმა მოწათფეებს სთხოვა, რომ ქალი სახლში წაეყვანათ. შემდეგ სოკრატმა მოინდომა ლოგინიდგან წამოდგომა, მაგრამ მუხლები ისევ მალე ჩაეკეცა, რადგან ფეხები ბორკილისაგან დაწყულულებული და დამძიმებული ჰქონდა. შემდეგ ფეხები ხელით დაიზილა და ცოტაოდნად დაუამდა.

— აი, ხომ ჰხედავთ, რომ ყოველს ტანჯვასა ნუგეშიც თან მოსდევს, — უთხრა მოწათფეებს სოკრატმა. — ამდენი ხანი ბორკილისაგან ფეხები მტკიოდა, ახლა, როცა ამხსნეს, შვება და მოსვენება ვიგრძენი.

მოწათფენი გარს შემოეხვივნენ სოკრატს, უნდოდათ ეთქვათ რამ, მაგრამ მოსალოდნელ უბედურების გამო ტირილად გადაქცეულიყვნენ და სიტყვის თქმას ვეღარ ახერხებდნენ. სოკრატი მიხვდა მოწათფეთა აუტანელს მწუხარებას და უთხრა იმათ:

— ვხედავ, ჩემო მეგობრებო, გენანებათ და გაწუხებთ ჩემი დაშორება; მაგრამ რა ვქნა და რით განუგეშოთ? აი მე თვითონ შემომხედეთ: არავითარი ცვლილება და მწუხარება არ მატყვია სახეზე. ეს იმიტომ, რომ სულიერად მშვიდობასა და განუსაზღვრელს ნეტარებას ვგრძნობ. თუმცა სიცოცხლეს საპყრობილეში ვლევ და ამასთან ციხეში ჯდომა სირ-

ცხვილად მისამჩნევია, მაგრამ რა სირცხვილია სიმართლისათვის ციხეში ჯდომა და სიკვდილი? სირცხვილი იგია, ვინც ავაზაკობისა და ცუდის კაცობისათვის დაისჯება. ცილი დამწამეს და უბრალოდ მსჯიან; მაგრამ მე მაინც ყველას ვაპატიებ. ვაპატიებ იმიტომ, რომ ეს საქმე დაუფიქრებლობით და უქკულობით მოუვიდათ. მე თვით ისინი შემებრაღა იმათის ამ გვარის ქცევისათვის. და ვუსაყვედურე კიდევ; ასე ეგონათ, ჩემის თავისს დასაზოგად ვამბობდი და ყური არ მათხოვეს. იმათი ქცევა სწორედ ბავშვების ქცევასა ჰგავს; ამასაც მაგალითით დავამტკიცებ. ვსთქვათ, ავადმყოფ ბავშვებთან მივიდა ერთი კაცი და იმათი ყოველივე თხოვნა და სურვილი შეასრულა. ახლა მეორე კაცი, ესე იგი, ექიმი მივიდა და ბავშვების მოსარჩენად ყოველივე ღონე და საშუალება იხმარა. როგორა გგონიათ, ბავშვები ამ ორს კაცში რომელს აირჩევენ, რომ მუდამ იმათთან დარჩეს? რალა თქმა უნდა, იმას, ვინც ყოველივე სურვილი და თხოვნა შეუსრულა, ხოლო ექიმს კი საყვედურით მოიშორებენ და იტყვიან, რომ წამალს გვალევინებს, გარედ არ გვიშვებს და ყველაფრის ჭამა-სმის ნებას არ გვაძლევს, ერთი სიტყვით, გვტანჯავს და გვაწვალებსო. მეც ასე მომექცნენ. ვერ გაიგეს ჩემი იმათთვის ზრუნვა და სიკეთე და ავადმყოფ ბავშვების მსგავსად თავიდგან მომიშორეს იმათი მკურნალი.

— სოკრატ, — უთხრა კრიტონმა, — თითოეული

შენი სიტყვა დაუფასებელია ჩვენთვის, მაგრამ გთხოვთ, ბევრს ნუღარ ილაპარაკებ. ციხის მცველმა სთქვა, რომ საწამლავის დაღევის წინად მხურვალე და ბევრი ლაპარაკი არ ვარგა, რადგან მაშინ ცოტა საწამლავი არ გასჭრის და ბევრის დაღევა დასჭირდებაო.

— დიდი მადლობა უთხარით ჩემ მაგიერ მცველს ასეთის რჩევისა და დარიგებისათვის და თან სთხოვეთ კიდევ, რომ მეტი საწამლავი დაამზადოს. თუ საჭირო იქნება ერთხელ-კი არა, ორ-სამხელაც დავლევ საწამლავს. თქვენ მაგისი ნუ გეფიქრებათ, მოდით აქ და ჩემს ახლოს ჩამოჯექით. სათქმელი და სალაპარაკო თქვენთან კიდევ ბევრი მაქვს.

სოკრატი ლოგინზე ჩამოჯდა და მოწათენი გარს შემოუხსდნენ. ყველაზე ახლოს თეოდონი ჩამოჯდა. თეოდონს მშვენიერი და გრძლად გადაყრილი თმა ჰქონდა. სოკრატს ბაასის დროს უყვარდა ამ თმის ხელში გოგმანი. ეხლაც თეოდონი მოდაბლოდ ჩამოჯდა და სოკრატმა ხელები თავზედ დააწყო.

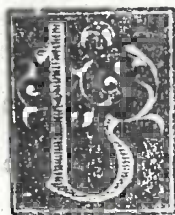
— თეოდონ, როგორ ჰფიქრობ, სად იქნება ხვალ ეგ შენი მშვენიერი თმა? — ჰკითხა სოკრატმა.

ბერძნებს ჩვეულებად ჰქონდათ, რომ გლოვის დროს თმას იკრეჭდნენ და მიცვალებულს საფლავში აყოლებდნენ. სოკრატის ასეთმა კითხვამ ყველას გული აუჩუყა, და ტირილი და ქვითინი მოართეს.

— მეგობრებო, მე სრულიადაც არ მეშინიან სიკვდილისა. მხოლოდ იმას უნდა ეშინოდეს, ვისაც ბილწად და უგნურად უცხოვრია.

XIII

სიკვდილი სოკრატისა

ოკრატი ერთ ხანს გაჩუმებული იყო; მოწაფენი მოუთმენლად ელოდნენ, კიდევ იტყვის რასმეო.

— მოახლოვდა სიკვდილის ჟამიც, — სთქვა სოკრატმა, — ამიტომ ჩემის სიკვდილის შემდეგ სხვები რომ არ შესწუხდნენ, წავალ და ეხლავ ჩემის ხელით დავიბან ტანს. თქვენ აქ დამიცადეთ და სიკვდილამდე ნუ მომშორდებით.

სოკრატი მეორე ოთახში გავიდა და კრიტონიც თან გაჰყვა. მოწაფენი იდგნენ სოკრატის დაბრუნებამდე და ერთმანეთს იმის მიერ ნათქვამის სიტყვების შესახებ ელაპარაკებოდნენ. თან საშინლად სწუხდნენ და გლოვობდნენ სოკრატის საუკუნოდ დაკარგვას.

სალამოც მოახლოვდა. საპრობილეში შემოვიდნენ სოკრატის მეუღლე და იმისი მახლობელი ნათესავები. ცოლს თან ახლდა თავისი სამი შვილიც. ამ დროს სოკრატიც შემოვიდა მეორე ოთახიდან. სოკრატმა იწყო ყველასთან გამოთხოვება. ამ სანახაობამ საშინლად იმოქმედა ყველაზე, აუღულდა ყველას გული, ქალებმა საზარელი წივილ-კივილი შეჰქმნეს, სოკრატმა ითხოვა, ქალები გარედ გაეყვანათ.

— გვიბძანე, მოძღვარო, თუ რამ გესაქაროება ჩვენგნით, — უთხრეს მოწათფებმა. — იქნება შენის შეილების ფიქრი და დარდი გქონდეს, გვითხარი და ჩვენ ყოველსავე შენს სურვილსა და ბრძანებას დიდის სიხარულით შევასრულებთ.

— ჩემი სურვილი მხოლოდ ის არის, რომ ისე მოიქცეთ, როგორც 'გიქადაგებდით. მაშინ თქვენვე მიხვდებით, ვის როგორ უნდა მოექცეთ.

— მოძღვარო, გვიბრძანე რამ შენის დამარხვის შესახებ, გვიბრძანე სად და როგორ დაგმარხოთ? — უთხრა კრიტონმა.

— მაგას რად მეკითხებით? — უკმაყოფილოდ უპასუხა სოკრატმა. — განა არ იცი, რომ ჩემს სხეულს მარტო სულს ვამსახურებდი! როცა მე მოვკვდები და სული სხეულს განშორდება, სხეულს როგორც გინდათ მოექცეთ, სულ ერთი იქმნება ჩემთვის.

სოკრატი ლოგინზე წამოწვა და კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა; ამ დროს ბოქაულმა კარები შემოაღო, შემოვიდა და თან სოკრატის სიკვდილის დასჯის გადაწყვეტილება შემოიტანა.

— სოკრატ, — უთხრა ბოქაულმა, — როცა სიკვდილით დასასჯელთან შემოვდივარ და იმათის დასჯის გადაწყვეტილება შემომამქვს, ყოველთვის გინება-ლანძღვით და წყევა-კრულოვით დამიხვდებიან; ხოლო შენგან ამას არ მოველოდი და არც ახლა მოველი, იმიტომ რომ შენისთანა მართალი და პატიოსანი კაცი ჯერ ამ ციხეში არა მჯდარა. რა ვქნა,

მე ბრალს ნუ დამდებ ნურაფერში და სხვებში ნუ გამრევ. შენც კარგად იცი, როგორის მორიდებითადი მოწიწებით გექცეოდი ყოველთვის. მშვიდობით! ეცადე, რომ მხნედ აიტანო ის სასჯელი, რომლის შეცვლაც ჩემზე არ არის დამოკიდებული. — სთქვათუ არა ეს ბოქაულმა, თვალეზზე ცრემლი მოაწვა, თავი ველარ შეიმაგრა და უკანვე გაბრუნდა.

— შენც მშვიდობით, — მიაძახა მიმავალს ბოქაულს სოკრატმა. — ყველაფერს ისე აღვასრულებ, როგორც კანონი თხოულობს. ოჰ, რა კარგი კაცია! — უთხრა მოწაფეებს სოკრატმა. — ხშირად მოდიოდა ჩემთან და გულ-მოდგინედ ყურს უგდებდა ჩემს ქადაგებას. მეტის-მეტად ვებრალეობდი და გული შესტკიოდა ჩემთვის. ახლა კი დროა, ჩემო მეგობრებო. უთხარით, რომ მოიტანონ საწამლავი.

— რადა სჩქარობ, მოძღვარო, — უთხრა ერთმა მოწაფეთაგანმა. — მზის ჩასვლას ჯერ კიდევ ბევრი აკლია. სხვები მზის ჩასვლის შემდეგაც სვამენ საწამლავს, იმიტომ რომ უფრო დიდს ხანს დასტკბნენ ნათესავეებთან ყოფნით.

— რა ვუყოთ მერე? — სთქვა სოკრატმა. — სხვებს დიდ რამედ მიაჩნიათ რამდენიმე წამით მეტი სიცოცხლე, მე კი აღარ ვახანგრძლივებ საქმეს, იმიტომ რომ ჩემი სიცოცხლე ახლა გათავეებულია კიდევ. უთხარით, რომ დროზეთ მოიტანონ საწამლავი.

ერთმა მოწაფეთაგანმა საპყრობილის მცველს ანიშნა და საწამლავი მოატანინა.

— გმადლობ, ჩემო მეგობარო, — უთხრა საწამლავის მომტანს სოკრატმა. — ახლა მითხარი, როგორ უნდა მოვიქცე და საწამლავი როგორ უნდა დავლიო?

— საწამლავის დაღვევის შემდეგ იმდენი უნდა იარო, სანამ ფეხების სისუსტეს და სიმძიმეს იგრძნობ, — უპასუხა მცველმა. — ფეხების დასუსტება და დამძიმება კი იმისი ნიშანი იქნება, რომ საწამლავის ძალამ გასჭრა და მაშინვე ლოგინზე უნდა წამოწვე.

სოკრატმა აიღო თასში მომზადებული საწამლავი და სრულიად სახე შეუცვლელად დალია.

მოწაფენი მთელი დღე ძლივს-ძლივობით თავს იმაგრებდნენ, ახლა კი ველარ გაუძლეს ამ სანახაობას და ხმა-მალლა ტირილი მორთეს.

— აბა რას სჩადიხართ, ჩემო მეგობრებო! — უთხრა მოწაფეებს სოკრატმა. — ცოლ-შვილი და ნათესავები მოვიშორე, რომ არ მეყურებინა იმათის სულმოკლეობისათვის და თითქმის თქვენც იმათსავით იქცევით. განა ეგრე გწამთ და მიგაჩნიათ ჩემი ნათქვამი და ნაქადაგები?!

ერთმა მოწაფეთაგანმა, სახელდობრ აპოლოლოდორმა, ტირილით უთხრა სოკრატს:

— ვსწუხვარ, რომ უდანაშაულოდ გსჯიან!

— მაშ დანაშაულისათვის რომ დავესაჯე, განა უკეთესი იქნებოდა, ჩემო საყვარელო აპოლოლოდორ? — ღიმილით უპასუხა სოკრატმა.

სოკრატმა მცველის დარიგებისამებრ საწამლავის შემდეგ იწყო ოთახში სიარული. ბოლოს იგრძნო

კიდევ ფეხების სიმძიმე და სისუსტე და ლოგინზე წამოწვა. მოწათენი სოკრატს გარს შემოეხვივნენ. მცველმა სოკრატს ფეხზე თითი დააჭირა და ჰკითხა:

— გტკივა თუ არაო?

— არაო, — უბასუხა სოკრატმა.

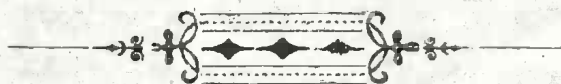
მერე კიდევ ცოტა ზევით დააჭირა თითი მცველმა, მაგრამ სოკრატმა ვერც იქ იგრძნო ტკივილი.

— ეს იმისი ნიშანია, — უთხრა მოწათეებს მცველმა, — რომ სხეული თან და თან ცივდება და როცა გულამდის მიაღწევს, მაშინ გარდაიცვლება კიდევცაო.

— ვკვდები, მეგობრებო... ღმერთს მადლობა შესწირეთ!.. — წამოიძახა სოკრატმა.

მოწათენი მისცივდნენ, დაუწყეს სოკრატს ბრუნება და ძახილი, მაგრამ ამაოდ... იმათი საყვარელი და მანუგეშებელი მოძღვარი გარდაცვლილიყო კიდევცაო.

აი ასეთი იყო ცხოვრება და სიკვდილი ფილოზოფოსის სოკრატისა. იგი მოკვდა, მაგრამ იმისი სწავლა და მოძღვრება საუკუნოდ დარჩა მთელს კაცობრიობას. იმისი მოწათენი შემდეგაც ქადაგებდნენ და ავრცელებდნენ სოკრატის სწავლა-მოძღვრებას. იმათვე აღგვიწერეს და შეგვინახეს სოკრატის ცხოვრების ისტორიაცა. სოკრატი სცხოვრებდა ოთხასის წლის წინად ქრისტეს შობამდე.

ბრძნული სიტყვები

სხვა-და-სხვა წიგნებიდან გამოკრებული

ვინც უფალს შეჰხარის, იმედიც უნდა ჰქონდეს, რომ თავისს საწადელს მიიღებს.

სიბრძნის დასაბამი უფლის შიშია.

მოიგე სიბრძნე და მოიპოვე მეცნიერება. თუ ამას არ დაივიწყებ და არ დასტოვებ, ამ სიბრძნე-მეცნიერებისაგანვე ყოველთვის დაცული იქნები.

ბოროტებაში გართულს სულს სიბრძნე ვერ მიეკარება.

ოქროსა და ვერცხლის შეძენას ბევრადა სჯობს სიბრძნისა და გონიერების მოპოება.

კაცო, მდიდარო, არ დაივიწყო სახარების სიტყვები: „იმ ქვეყნად ყველაფერი გქონდა, იშვებდი და იხარებდიო, აქ აღარაფერი გაქვს, სწუხხარ და იტანჯებიო“.

კარგი შვილი დედ-მამის გამხარებელია.

ბრძენი ცოლი ოჯახის ამშენებელია, სულელი კი დამრღვევი და დამამხობელია.

დაუახლოვდი ბრძენს და შენც ბრძენი შეიქნები. სულელთან დაახლოვება-კი შენც გაგასულელებს.

დედ-მამის არ პატივის-მცემელი სირცხვილსა და ყვედრებას ვერ გადაურჩება.

სულელი შვილი დედ-მამის დამლონებელი და შემაწუხებელია.

მხნე დედა-კაცი თავისი ქმრის გვირგვინია.

რამდენადაც სიტყვა ძვირია კაცი, იმდენად ნაკლებ სისულელის შთქმელია.

შიში უფლისა სულსა და გულს ახარებს და ადამიანს დღეგრძელობას ანიჭებს.

ისა სჯობია კაცი შრომისაგან გაცვდეს, ვიდრე უქმობით ობი მოეკიდოს.

ქებამ არ უნდა გაგიტაცოს და არც ძაგებამ უნდა შეგაშინოს.

პატიოსანი კაცი მარტო კარგს აქებს, სულელი კი ყველაფერს.

ზნე წამხდარი კაცი იმას აქებს, რაც ავი და ბორბოტია.

როცა კარგის წიგნის კითხვას ვათავებთ, ასე გვგონია, კარგსა ზე კეთილს მეგობარს ვეთხოვებითო.

უკეთესი იყავი და უბედნიერესი იქნები.

სარწმუნოება ადამიანთაგან ნატკენის გულის მკურნალია.

ჭკვიანი კაცი მალე წახდება, თუ ჭკუასთან ხასიათის სიმაგრეც არა აქვს.

კარგი ჰქმენი და კარგის ქადაგებაც ის იქნება ქრისტეს მცნება მთლად ზე უნაკლოულოდ რომ აღსრულდეს, მთელი ქვეყანა სამოთხეს დაემსგავსებოდა.

ვინც ყიდულობს იმას, რაც არ უჭირს, ის მალე გაჰყიდის იმას, რაც საჭიროა.

ვინც ხბო მოიპარა, ის ხარსაც მოიპარავს.

ვინც ბევრს გპირდება, იმას ნაკლებად უნდა ენდოს. სიბერის დროს იმას მოიმკი, რაც ახალგაზდობის დროს დაგითვისია.

როგორც რკინა რკინით გაიღესება, კაციც ისე გაიღესება და განიმახვება გონება-მახვილის კაცისაგან უღმრთო და უსჯულო კაცი გამოუკიდებლად გარბის, ხოლო მართალი კი ყოველთვის ლომივით მტკიცედ და გაბედულად სდგას.

კეთილი ცოლი დიდი სიკეთე და მადლია კაცი-სათვის და, ამისთანა ცოლი რო მოიშოროს-კი, დიდი უბედურება იქნება იმისათვის.

სიჭაღარე დიდების გვირგვინია იმისთანა კაცი-სათვის, ვისაც სიმართლით და პატიოსნად უცხოვრია.

უფალი მართლის ლოცვას ისმენს, ხოლო უკეთურისაგან კი შორს არის.

სიმართლით ცოტა მოგებული უმჯობესი და უფრო სასახელოა უმართებულო გზით მოგებულზე.

მართალი კაცის სახელი ყოველთვის კურთხევით იხსენიება, ხოლო არა წმიდისა კი ზიზღითა და წყევალ-კრულვით.

საშინელებაა კაცისათვის და საძაგელია ღვთისათვის უმართლო სასწორი და საზომი.

მრავალს სიმდიდრესა და ოქრო-ვერცხლზე უმჯობესია ადამიანისათვის კარგი სახელი.

ვინც თავისს მოძმეს სამარეს უთხრის, პირველად თვითონვე ჩავარდება.

მრავალს-სიმდიდრესა ღ თან შფოთიანს ცხოვრებას ბევრად სჯობიან ცოტა ქონება და ღვთის შიშით ცხოვრება.

ერთი თეფში წვანილი და სიყვარულით ცხოვრება სჯობს გასუქებულ ხარის ხორცსა და თან შურთანს ცხოვრებას.

სარჩო ძუნწის კაცისათვის ბატონია, გონიერი-
სათვის-კი მსახური.

როცა სხვას ვასწავლით, იმავე დროს ჩვენცა
ვსწავლობთ.

ფილოსოფოსს დიოგენს ჰკითხეს: რა უფრო სა-
მძიმოა დედამიწისათვისაო. დიოგენმა უპასუხა: უს-
წავლელი, უწვრთნელი და უსინდისო კაციო.

ის დრო, რომელსაც სწავლისათვის არა ვხმა-
რობთ, დაკარგულია ჩვენთვის.

თუ არ აკეთებ, მაშ უნდა აფუჭებდე, და თუ
აფუჭებ, შენც უნდა გაფუჭდე.

საქმის სრული და ნაყოფიერი კეთება ის არის,
ვინც სხვისას და თავისას ერთნაირის ხალისით აკე-
თებს.

ჰკვიანი კაცი არც თვითონ იტყვის სისულელეს
და არც სხვის სულელობას დაუგდებს ყურს.

ფული ბატონად არ ვარგა და მოსამსახურედ-კი
შეტად კარგია.

გაწიწმატება ჭ გაჯავრება, სისუსტისა ჭ ულო
ნობის ნიშანია.

უბედურება სულ-მოკლე კაცის დამამხობელია,
დიდ-სულოვანისა-კი, აღმამაღლებელი.

შეუძლებელის ნატვრა ჰკუის სნეულებაა.

ყველაზე უბედური კაცი ის არის, ვინც ყვე-
ლაზედ ბევრს აუბედურებს.

მ. შარაძისა და ამხანაგობის სტამბის გამოცემული წიგნები:

- ფილოსოფოსი სოკრათი, მესამე გამოცემა, ფასი 5 კ.
 ცხოვრება ღირსისა მარია მ ეგვიპტელისა, მესამე გამოცემა, ფასი 5 „
 ცხოვრება წმიდისა, მოწყალისა და მართლის ფილარეტისა, მესამე გამოცემა, ფასი 5 „
 ცხოვრება შვიდთა ყრმათა ეფესელთა, მესამე გამოცემა, ფასი 5 „
 ცხოვრება წმ. დიდისა მოწამისა პანტელეიმონისა, მესამე გამოცემა, ფასი 5 „
 ცხოვრება წმ. ქალწულ-მოწამისა თებრანესი, მ. შარაძის-მიერ ქართულიდამ გადმოღებული, მეორე გამოცემა, ფასი 5 „
 ცხოვრება თეოდორე ჯვარ მტვირთველისა, მეორე გამოცემა, ფასი 5 „
 სიბრძნე ბალავარჯისა, პირველი გამოცემა ფასი 10 „

წყალ-წმინდის მშობის გამოცემული წიგნები:

- ანბანი მხატვრობით და ლოცვანი, ფასი 5 „
 ცხოვრება ქალწულ-მოწამისა პარასკევას, შარაძის-მიერ გადმოღებული, მეორე გამოცემა ფასი 5 „
 ფაბიოლა, ანუ უწიხდელი ქრისტიანები, ა. ნიკიტინის თარგმანი, მეორე გამოცემა ფასი 5 „
 ცხოვრება ღირსისა სიმონ მესვეტისა, ა. ნიკიტინის თარგმანი მეორე გამოცემა ფასი 5 „
 წმიდა იოანე მოწყალე, თ. სახოკიას თარგმანი, მეორე გამოცემა ფასი 5 „
 წმიდა დიდი მოწამე ეკატერინე, თ. სახოკიას თარგმანი მეორე გამოცემა ფასი 5 „
 ცხოვრება ქალწულ-მოწამეთა პისტისა, ელპიდისა, ალაპისა და დედისა მათისა სოფიოსი, ფასი 5 „
 ცხოვრება ღირსისა დედისა პელაგიასი, ფასი 3 „

მონაწილის ზაქდენ ბარამიძის გა
წიგნება:

ცხოვრება წმიდისა ღირსისა დედისა, მოციქულთა სწორისა და
ქართველთა-განმანათლებელისა ნინოსი მეორე გამ. ფასი 5,,
ცხოვრება წმ. ქალწულ-მოწამისა მარინესი, მეორე გამოცემა
ფასი 5,,

ცხოვრება ღირსისა და ნეტარისა თეოდორა, ალექსანდრიელისა
მეორე გამოცემა ფასი 5,,

ცხოვრება წმ. დიდისა მოწამისა ევსტატესა, (პლაკიდესი)
მეორე გამოცემა ფასი 5,,

ცხოვრება ქალწულ-მოწამისა და მოციქულთა სწორისა თეკ-
ლესი, ფასი 5,,

ცხოვრება ღირსისა ალექსი დვთის ვაცისა, მესამე გამოცემა
ფასი 5,,

ცხოვრება წმ. დიდისა მოწამისა იაკობ დაჭრილისა, მეორე
გამოცემა ფასი 5,,

ყველა ეს წიგნები, დაკლებულის ფასით, ისყიდება მ-
წარაძისა და ამხანაგობის სტამბაში, ნიკოლოზის ქუჩაზე
№ 21, ქ. ტფილისს.

